

רב אלפס מסכת יומא, פרק שמיני המבואר

משנה

נאמר בתורה בפרשת יום הכפורים (ויקרא כג לז) "שבת שבתון הוא לכם, וענייתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב, מערב עד ערב תשבתו שבתכם", ובלשון 'עינוי' האמורה בפסוק כלולים חמשה איסורים, חלקם אסורים מהתורה, וחלקם מדרבנן: **יום הכפורים, אסור מן התורה באכילה ובשתיה, ואסור מדרבנן בחיצה, ובסיכה - סיכת הגוף בשמן, ובנעילת הסנדל** [ובגמרא יבואר באיזה סנדל נוהג איסור זה], **ובתשמיש המיטה**.

המלה והפלה, ורחצו את פניהם, ובגמרא יבואר הטעם לכך. והחיה - היולדת [עד שלשים יום ללידתה], **תנעול את הסנדל, ואף טעמו של דין זה יבואר בגמרא, דברי רבי אליעזר, והקמים אוסרין בכל אלו, והיינו רחיצת הפנים במלך וכלה, ונעילת הסנדל ביולדת**.

גמרא

הגמרא מבררת מהיכן נלמדים חמשת העינויים האמורים במשנה: **הני - אותם המנשא ענויין** האמורים במשנתנו, **כנגד מי - היכן הם רמוזים בתורה** [כלומר, הרי אין כולם אסורים מן התורה, אלא רק אכילה ושתייה, והיכן מצאו חכמים רמז לכך שיש חמשה עינויים, ומחמת כן הוסיפו ואסרו אף את ארבעת העינויים הנוספים (כ"ט)]. משיבה הגמרא, **אמר רב הקדא, כנגד המנשא לשונות ענויין שאמורים בתורה, שנאמר: א. 'שבת שבתון הוא לכם וענייתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם' (ויקרא כג לז). ב. 'שבת שבתון היא לכם וענייתם את נפשתיכם חקת עולם' (סס טז לא). ג. 'בעשור לחדש השביעי הזה מקרא קדש יהיה לכם וענייתם את נפשתיכם כל מלאכה לא תעשו' (נמדכז כט ז). ד. 'ואף בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפורים הוא מקרא קדש יהיה לכם וענייתם את נפשתיכם והקרבתם אשה לה' (ויקרא כג כז). ה. 'והייתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשתיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוכם' (סס טז כט).**

תמהה הגמרא, **קראי המנשא הוי - הרי יש רק חמשה פסוקים, ואנן שיתא תנן - ואנו שנינו במשנתנו ששה עינויים, אכילה, שתייה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל ותשמיש המטה. מתרצת הגמרא, שתייה בכלל אכילה היא, ונמצא שאכילה ושתייה הם 'עינוי' אחד, דאמר רבי שמעון בן לקיש, מניין לשתייה שהיא בכלל אכילה, שנאמר (דברים יד כג) 'ואכלת לפני ה' אלהיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם מעשר דגדך תירשך ויבחרך, ויתירוש' האמור בפסוק המקרא הוא - הרי זהו יין, וקא קרי ליה - ומכנה זאת הכתוב בלשון 'ואכלת', הרי שאף שתייה כלולה בלשון אכילה. ובתיב נמי - ונאמר עוד (סס יז כו) 'ונתת הקפה בכל אשר תאנה נפשך בבקר ובצאן ובמין ובשכר ובכל אשר תשאף נפשך ואכלת שם, והרי יין ושכר משתייה [משקה] הוא, וקא קרי ליה - ומכנה זאת הפסוק בלשון 'ואכלת'.**

עתי מבררת הגמרא מנין שכל הדברים הללו מכונים 'עינוי': אֲכִילָה וְשִׁתְיָה דְאִיקְרוּ [-שהם מכונים] 'עֵינוּי', מְנַלְן - מנין יש ללמוד זאת, דְּכָתִיב (ויקרא טז כט) 'תִּעֲנֶנּוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם, וְתָנֹא דְבִי רַבִּי וְשִׁמְעֵאל - וכך שנו בבית מדרשו של רבי ישמעאל, כְּתִיב הָבֵא - נאמר כאן, בענין יום הכפורים 'תִּעֲנֶנּוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם', וְכָתִיב הָתָם - ונאמר שם, בדברי משה רבינו לישראל, (דברים ח ג) 'וַיִּעַנְךָ וַיִּרְעַבְךָ, וַיִּשַׁח לְחֵלְךָ הָעֵינוּי הוּא עַל יַדִּי רַעֲבֹן, כַּמְפֹרֵשׁ בַּפְּסוּק, אַף כָּאֵן, לַגִּבִּי יוֹם הַכְּפוּרִים, עֵינוּי רַעֲבֹן.

ממשיכה הגמרא ומבררת, סִיכָה, דְאִיקְרִי [-שהיא מכונה] עֵינוּי, מְנַא לָן - מנין יש ללמוד זאת, דְּכָתִיב, כאשר התאבל דניאל על הפסקת בנין בית המקדש השני (דניאל י ג) 'לְהֶם חֲמוּדֹת לֹא אֲכַלְתִּי וּבִשָּׂר וַיִּזֶן לֹא כָּא אֵל פִּי וְסוּף לֹא סָכַתִּי, וְאִקְרִי - והנהגה זו מכונה עֵינוּי, דְּכָתִיב (סס י יז) 'כִּי מִן הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר נִתְּתָה אֶת לִבִּי לְהִבִּין וְלְהִתְעַנּוֹת, הֲרִי שֶׁהֵימְנָעוֹת מְסִיכָה קְרוּיָה עֵינוּי.

רְחִיצָה, דְאִיקְרִי עֵינוּי, מְנַלְן - מנין לומדים זאת, דְּכָתִיב (מלכים א' ז כו) לגבי הזמן שהעניש שלמה המלך את כל המשתתפים בנסיון להמליך את אדוניהו, 'וְלֹאֲכִיֶּתֶר הִבְחֵן אָמַר הַמֶּלֶךְ עֲנִתָה לָךְ עַל שְׂרִיף, כִּי אִישׁ מֵנֹת אֶתָּה, וּבַיּוֹם הַזֶּה לֹא אֶמִּיתָךְ, כִּי נִשְׂאָתָ אֶת אַרְזֹן ה' אֱלֹהִים לִפְנֵי דוֹד אָבִי, וְכִי הִתְעַנִּיתָ בְּכָל אֲשֶׁר הִתְעַנָּה אָבִי, וְכוּונָתוֹ הִיָּתָה שֶׁהִתְעַנָּה עִם דוֹד הַמֶּלֶךְ בְּשַׁעַה שֶׁבִּרַח מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוּם, וְכָתִיב בְּאוֹתוֹ עֵינֵי שֶׁל בְּרִיחַת דוֹד מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוּם, שֶׁהִבִּיאוּ אוֹהֲבֵי דוֹד מֵאֲכָלִים שׁוֹנִים, (שמואל ב' יז כט) 'כִּי אָמַרְוּ הָעָם רַעֲב וָעֵיף וָצָמָא בְּמִדְבָּר, וְרַעֲבֵי הָאֲמֹר כֹּאֵן הֵינּוּ מִלְּחָם, וָצָמָא הֵינּוּ מִמַּוִּיָם, וָעֵיף מִמּוֹאֵי - לגבי מה נאמרה כאן לשון עייפות, לֹא - האם אין הכוונה מְרַחֲצָה, שלא יכלו להתרחץ באותו זמן שברחו, הרי שאף על רחיצה נאמר בתורה לשון 'עינוי'. דוּחָה הַגְּמָרָא, וְדִילְקָמָא - שמא לשון עייפות האמורה כאן היינו שנמנעו מְנַעֲלֵת הַסְּנַדְל, ועל זה נאמרה לשון 'עינוי', ואין ראייה שאף הימנעות מרחיצה קרויה 'עינוי'. מתרצת הגמרא, אָמַר רַב נְחֻמִּין בְּרַיָּהוּקָה, מִהָבָא - מפסוק זה יש ללמוד ש'עייפות' היא הימנעות מרחיצה, שנאמר (משלי כה כה) 'מַיִם קָרִים עַל נַפְשׁ עֵיפָה'. מִקְשָׁה הַגְּמָרָא, מִנִּין שֶׁפְּסוּק זֶה עֲצֵמוֹ עוֹסֵק בְּרַחֲצָה, וְאִיִּמָּא - שמא מדובר בנפש עייפה מְשִׁתְיָה, וְנוֹתְנִים לָהּ מֵיִם קְרִים לְשִׁתוֹת. מתרצת הגמרא, מִי כְּתִיב - וכי נאמר 'בְּנַפְשׁ עֵיפָה', שאז המשמעות היא שהמים נכנסים לתוך הגוף, להרוות את הצמאון, הרי 'עַל נַפְשׁ עֵיפָה' כְּתִיב, והיינו שניתנים המים על הגוף מבחוץ, לרחיצה, אִלְקָמָא - ויש ללמוד מכאן שלשון 'עֵיף', מְרַחֲצָה הוּא, ואף לגבי דוד ואנשיו הכוונה שהיו מנועים מרחיצה, וְכָתִיב - ועל זה נאמר הפסוק האמור לעיל יְכִי הִתְעַנִּיתָ בְּכָל אֲשֶׁר הִתְעַנָּה אָבִי, הרי שאף מניעת רחיצה מכונה 'עינוי'.

נְעִילַת הַסְּנַדְל, שֶׁהֵימְנָעוֹת מִכָּךְ קְרוּיָה עֵינוּי, מְנַא לָן, דְּכָתִיב - שכך נאמר לגבי דוד בבורחו מפני אבשלום, (שמואל ב' טו ז) 'וְדוֹד עָלָה בְּמַעְלָה הַיָּתִים עָלָה וּבִזְכָּה וְרֹאשׁ לֹו חָפְזִי וְהוּא חֲלָף יַחַף, וְכָתִיב - ואף על דבר זה, שהיו הולכים יחפים, אמר שלמה לאביתר 'יְכִי הִתְעַנִּיתָ בְּכָל אֲשֶׁר הִתְעַנָּה אָבִי, הרי שאף ההליכה ברגלים יחפות קרויה עינוי.

תְּשַׁמֵּיִשׁ הַמִּטָּה, שההמנעות מכך קרויה עינוי, מִנְאָ לָךְ, דְּכַתִּיב - שֶׁכֶךְ נֹאמֵר בַּדְּבָרִי לִבְנֵי לֵיעֻקֵּב אֲבִינוּ, (בְּרַחֲמֵי לֹא נ) 'אִם תִּעֲנֶה אֶת בְּנֵיךָ וְאִם תִּקַּח נָשִׁים עַל בְּנֵיךָ, וְכֵן הוּא פִירוּשׁ הַפְּסוּק, 'אִם תִּעֲנֶה אֶת בְּנֵיךָ' בְּמִנִּיעַתָם מִתְּשַׁמֵּיִשׁ, 'וְאִם תִּקַּח נָשִׁים עַל בְּנֵיךָ' הֵינּוּ כַפְּשׁוּטוֹ, מִצְּרֻזֹת - שֶׁלֹא יֵשׂא נָשִׁים נֹסְפוֹת שֶׁתְּהִינָה צְרוּת לָהֶן.

⚡

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בפרטי איסור רחיצה ביום הכפורים: תִּנְנוּ רַבָּנֵן - שְׁנֵי חֲכָמִים בְּבֵרֵייתָא, אָסוּר לְרַחוּץ בְּיוֹם הַכְּפוּרִים אֲפִילוּ מִקְּצֵת גּוֹבֹן, וְאֲפִילוּ בְּמֵים קָרִים (כ"ו), כְּפִי שֶׁאִסוּר לְרַחוּץ אֶת כָּל גּוֹבֹן. וְאִם הָיָה מְלַבֵּלָהּ בְּטִיט וּבְצוּאָה, רוֹחֵץ בְּדָרְכָו וְאֵינֹ חוֹשֵׁשׁ, כִּיּוֹן שֶׁאֵינֹ זֶה רַחֲצָה שֶׁל תִּעֲנוּג, אֲלֵא שֶׁל הַסֵּרֶת לְכֻלָּךְ. וְאָסוּר לְסוּף מִקְּצֵת גּוֹבֹן כְּפִי שֶׁאִסוּר לְסוּךְ אֶת כָּל גּוֹבֹן. וְאִם הָיָה חוֹלָה, אִו שֵׁיִשׁ לוֹ חֲטוּטִין [-פְּצָעִים] בְּרֵאשׁוֹ, כֶּךְ בְּדָרְכָו וְאֵינֹ חוֹשֵׁשׁ, כִּיּוֹן שֶׁאִם לֹא יַעֲשֶׂה כֵן יִהְיֶה לוֹ צַעַר [אֲבָל בְּאוֹפֵן שֶׁאֵינֹ לוֹ צַעַר, אִף אִם אֵינֹ סָךְ לְשֶׁם תִּעֲנוּג, הַדְּבָר אִסוּר (כ"ו) עַפ"י הַיְכוּשָׁלְמִין].

תִּנְאָ דְבֵי מִנְשָׁה - שְׁנֵי בְרֵייתָא זֶה בְּבֵית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל מִנְשָׁה, רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אָמַר, מִדִּיחָה [-רוֹחֲצֵת] אִשָּׁה יָדָה אַחַת בְּמַיִם, וְנֹתְנָתָּ בָּהּ פֶּת לְתִינּוֹךְ, וְאֵינֹה חוֹשֵׁשֶׁת, כִּיּוֹן שֶׁאֵינֹ זֶה רַחֲצָה שֶׁל תִּעֲנוּג אֲלֵא שֶׁל נִקִּיּוֹת. אָמְרוּ עָלָיו עַל שְׁמַאי הַזֶּקֶן, שֶׁלֹא רָצָה לְהֵאכִיל בִּידָו אַחַת - לֹא רָצָה לִיטוֹל בְּיוֹם הַכְּפוּרִים אֲפִילוּ אֶת יָדוֹ הָאֶחָת כְּדִי לְהֵאכִיל אֶת בְּנוֹ, וְנִזְרָו עָלָיו שֶׁיֵּאכִיל בְּשֵׁתֵי יָדָיו, עַל יָדֵי שֵׁיטְלָם תַּחֲלִילָה. מִבְּרַת הַגְּמָרָא, מֵאִי טַעֲמָא - מֵהַ טַעַם לְכַךְ שֶׁהִתִּירוּ נְטִילַת יָדַיִם זֶה, וְאִף הַכְּרִיחוּ אֶת שְׁמַאי לְנַהוּג כֵּן. אָמַר אַבְיָי, מִשּׁוּם שֵׁיבְתָא, וּמִבְּאֵר הַר"ף, פִּירוּשׁ, רוּחַ רָעָה הַשּׁוֹרָה עַל הַיָּדַיִם בְּבוּקָר, וּמִסְתַּלְקַת רַק לְאַחַר נְטִילַתָם, וְרוּחַ זֶה מִזִּיקָה אֶת הָאוֹכֵל מֵאֲכָל שֶׁנִּגְעוּ בּוֹ בְּיָדַיִם קוֹדֵם נְטִילַת שַׁחֲרִית, וְכִיּוֹן שֶׁאֵינֹ זֶה רַחֲצָה שֶׁל תִּעֲנוּג, מוֹתֶרֶת הִיא אִף בְּיוֹם הַכְּפוּרִים.

הגמרא מביאה אופנים נוספים שבהם מותרת רחיצה ביום הכפורים, כשאינן האדם מתכוון כלל לשם רחיצה: תִּנְנוּ רַבָּנֵן - שְׁנֵי חֲכָמִים בְּבֵרֵייתָא, הַחֹלֵף לְהַקְבִּיל פְּנֵי רַבּוֹ אוֹ פְּנֵי אָבִיו אוֹ פְּנֵי מִי שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחֻקְמָה, שֵׁישׁ בַּהֲלִיכָה זֶה קֶצֶת מִצּוּה, וְלְצוּרֵךְ כֵךְ עָלָיו לְעַבּוֹר בְּנֵהר, עוֹבֵר בְּמַיִם אֲפִילוּ עַד צְוָאָרוֹ, וְאֵינֹ חוֹשֵׁשׁ.

אֵיבְעִיָא לָהּ - הַסְתַּפְקוּ בְּנֵי הַיְשִׁיבָה, הָרַב הַהוּלֵךְ אֵצֶל הַתְּלָמִיד, מֵאִי - הָאִם רִשְׁאֵי הוּא לְהֵלֵךְ בְּמֵים בְּיוֹם הַכְּפוּרִים, וְלֹא אֵיפְשִׁיטָא - לֹא נִפְשֵׁט בְּגָמְרָא סַפֵּךְ זֶה, הַלְכֶךְ - וְלִכְּן הַדְּבָר אָסוּר.

אופן נוסף של היתר להלך במים: רַבָּא, שְׁרָא לָהּ - הַתִּיר לָהֶם לְבַנְיָי הַמְּקוּם שֶׁשְׁמוֹ 'עֶבֶר יְמִינָא', לְמִיטְבַּר לְנִזְנוּרֵי פִירֵי - לְעַבּוֹר בְּמֵים בְּיוֹם הַכְּפוּרִים כְּדִי לְלַכֵּת לְשִׁמּוֹר פִּירוֹתֵיהֶם, וְאִף שֶׁאֵינֹ בְּכַךְ מִצּוּה, כִּיּוֹן שֵׁישׁ חֲשֵׁשׁ הַפְּסָד מִמוֹן, הִתִּירוּ זֵאת חֲכָמִים. אָמַר לִיָּה אַבְיָי לְרַבָּא, תִּנְיָא דְּמִסִּיעַ לָךְ - הַתְּנָא שֶׁבְּבֵרֵייתָא מִסִּיעַ לְפָסֵק הַהֲלָכָה שֶׁלְךְ, שֶׁכֶךְ שֶׁנִּינוּ בְּבֵרֵייתָא, שְׁמַרֵי פִירוֹתָ, עוֹבְרִין עַד צְוָאָרָן בְּמַיִם, וְאֵינֹ חוֹשֵׁשִׁין.

רב יוסף, שָׂרָא - התיר לְבָנֵי המקום ששמו תְּרָבוּ, לְמַעַבְר לְמִיתֵי לְפָרְקָא וְלְמִיזַל - לעבור ביום הכפורים במים בדרכם לשמוע את הדרשה, ואף לחזור למקומם לאחר הדרשה. אָמַר לִיה אַבְיֵי, נְהִי דְלְמִיתֵי מַצְוָה קָא עָבִיד - אמנם מובנים דבריך לגבי ההליכה לשמיעת הדרשה, דכיון שיש בכך מצוה, מותר להלך אפילו במים, אבל לְמִיזַל - לחזור לביתם לאחר הדרשה, מֵאִי מַצְוָה קָעָבִיד - איזו מצוה נעשית בכך, שמחמת כן התרת להם להלך במים. אָמַר לִיה - השיב לו רב יוסף, שְׁלֵא תְהֵא מְכַשְׁיָלָן לְעֵתִיד לְבֵא, כלומר, שְׂאֵם לֵא תַתִּיר לְהֵם לְחֹזֵר לְבִתְיָהוּ, לֵא יבֵאוּ לְמַצְוָה זו כלל.

מביאה הגמרא מעשה בענין זה: רב יהודה, וְרַב שְׁמוּאֵל בַּר [רב] יהודה, הוּוּ קְיָיְמִי אַגְוִדָּא - היו עומדים ביום הכפורים על שפתו דְנְהַר פְּפָא, אַמְעַבְרָא דְחַצְדַּד - על מקום מעבר הנהר, מול המקום ששמו 'חצדד', הוּוּ קָאִי רְמִי בַר פְּפָא לְהַךְ גִּיסָא - והיה רמי בר פפא בצד השני של הנהר. רְמֵא לְהוּ קָלָא - הרים רמי בר פפא את קולו ושאל אותם, מַהוּ לְמַעַבְר - האם מותר לי לעבור את הנהר ברגלי, לְמִיתֵי קְיָיְמִי רְבִינָן - לבא לפני החכמים [והיינו לפניכם, רב יהודה ורב שמואל בר יהודה], לְמַשְׁאֵל שְׁמַעְתָּא - לשאול שאלה בתלמודי. אָמַר לִיה [-השיב לו] רב יהודה, רַב וְשְׁמוּאֵל דְאֶמְרֵי תְרוּוִיָהוּ - אמרו שניהם הלכה זו, עוֹבֵר - רשאי לעבור, וְכִלְכֵּד שְׁלֵא יוֹצִיא יָדוֹ מִתַּחַת חֶפְתָּ חֲלוּקָו - שלא ירים בידיו את שולי בגדיו, כיון שבכך נראה כנושא את הבגד דרך משא וטלטול, אלא ילך עמו כמות שהוא, דרך מלבוש. אִיבָא דְאֶמְרֵי - ויש אומרים שכך אָמַר לִיה (רב יהודה ו) רַב שְׁמוּאֵל בַּר [רב] יהודה, תְּנִינָא - שנינו בברייתא דין זה, שהדבר מותר, וְכִלְכֵּד שְׁלֵא יוֹצִיא יָדוֹ מִתַּחַת חֶפְתָּ חֲלוּקָו. מבררת הגמרא, תִּינַח - מובן דין זה בְּיָוֵם הַכִּיפּוּרִים, דְלִיבָא - שאין לו לאדם מְנַעַל בְּרַגְלוֹ, מַצִּי לְמַעַבְר בְּמִיָּא - ויכול הוא לעבור במים. אבל בְּשַׁבָּת, דְאִיבָא - שיש לו מְנַעַל ברגלו, מֵאִי אִיבָא לְמִימְרָא - האם מותר לו לעבור כך במים, או שחוששים אנו שמא יפול המנעל שברגליו מחמת ההליכה במים, ויבא לטלטלו ארבע אמות. תָּא שְׁמַע - בא ושמע ראייה לספק זה, דְאֶמַר רַב נְחֻמְיָה חֲתִינְיָה דְרַבִּי נְשִׂיאָה, אָנָּא חֲזַתִּינְהוּ - אני ראיתים לְרַבִּי אֶמִי וְרַבִּי אֶסִי, דְעַכְרֹהָ - שעברו במים בשבת כשמנעליהם ברגליהם דְרָהּ מְלַבְּוֵשׁ, ולא חששו. ממשכיה הגמרא ומבררת, תִּינַח - מובן דין זה לגבי מְנַעַל, שאינו נשלף בקלות מהרגל, אבל סְנַדְלָא, הנשלף בקלות, מֵאִי - מה דינו, האם מותר לעבור בו במים בשבת. וְאִסְיָקְנָא - ומסקנת הגמרא היא שלעבור במים בסְנַדְלָא, לְבִתְחִלָּה לֵא - אין לעשות כן לכתחילה.

הגמרא מביאה דינים נוספים בענין רחיצה ביום הכפורים: תְּנִי [-שנה ברייתא זו] רַב יהודה, אָסוּר לִישָׁב עַל חֲטִיט בְּיָוֵם הַכִּיפּוּרִים. ומבארת הגמרא דין זה, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, וְכִטִּיט הַמְטַפַּחַת - טיט לח, ומשום איסור רחיצה. אָמַר אַבְיֵי, וְכִטֻּפָּח עַל מִנְתָּ לְהַטְפִּיחַ - ובתנאי ששיעור הרטיבות של הטיט יהיה כזה שהוא ראוי להרטיב את הנוגע בו, ואותה רטיבות שביד הנוגע בו ראוייה לחזור ולהרטיב דבר נוסף, אבל בפחות מכך, מותר.

אמר רב יהודה, מותר לאדם להצטנן - לקרר את גופו בפירות. מביאה הגמרא את הנהגותיהם של האמוראים בענין זה, רב יהודה מצטנן בקרא - בדלעת. רבה היה מצטנן בינוקא - מקרר עצמו בילד קטן, שגופו קר. רבא, מצטנן בכסא דכסא - בכוס של כסף, שהמתכת קרה היא. אמר רבא, כסא דכסא מליא - בכוס של כסף מלאה במים, אסיר - אסור לקרר עצמו, שמא ישפוך על בשרו מאותם מים. חסיר - אך אם אין הכוס מלאה, שרי - מותר לקרר בה את עצמו. אבל אם היתה הכוס דפחרא - של חרס, בין מליא בין חסירה - בין אם מלאה על גדותיה ובין אם אינה מלאה, אסיר - אסור להתקרר בה, מאי טעמא - ומה הטעם בכך שאף כשאינה מלאה הדבר אסור, כיון דמיישחל שחיל - המים שבה מחלחלים דרך הדפנות, והרי זה כמקרר עצמו במים ממש, והדבר אסור משום רחיצה [ואם הכלי של חרס וריק לגמרי, מותר להתקרר בו, מאחר ואין בו כלל מים, ואין חוששים שכאשר היו בו מים נבלעו בדפנותיו, ועתה יפלטו ממנו, והרי זה כמקרר עצמו במים (סלחן ערוך)]. רב אשי אמר, אפילו כסא דכסא חסיר - גם בכוס של כסף שאינה מלאה, אסיר - אסור להתקרר. מאי טעמא - ומה הטעם לכך, כיון דאתי לאזדרבויי. ומבאר הר"ף, פירושו, שמא יתבעבעו המים שבתוכו, וינתזו על בשרו.

זעירא בר חמא, אושפיזכניה - מארחם דרבי יהושע בן לוי, ודרב אמי, ודרב אפי, ודבולחו רבנן דקסרי - ושל כל החכמים שהיו באים לעיר קיסרי הנה, אמר ליה זעירא בר חמא ליוסף בריה [בנו] דרבי יהושע בן לוי, בר אוריאי, תא אימא לה מילתא מעליתא דהוה עביר אבוה - בוא ואומר לך הנהגה משובחת שהיה אביך נוהג, ערב תשעה באב היו מביאין לו מטפחת, ושורה אותה במים, ובליל התענית היה מקנח בה פניו וידיו ורגליו. למחר, ביום התענית, היה מעבירה על גבי עיניו, להסיר חבלי שינה מעיניו, ואינו חושש משום איסור רחיצה. ערב יום הכפורים, שיש להחמיר בו יותר מבתשעה באב, היה שורה אותה [את המטפחת] במים, וסוחטה ועושה אותה כמין פלים נגובין - כבגד מנוגב מהמים שבו. למחר, ביום הכפורים, היה מעבירה על גבי עיניו, ואינו חושש. וכן, כי אתא - כאשר בא רבה בר מרי מארץ ישראל לבבל, אמר, מטפחת היתה לו לרבי יהושע בן לוי, ובערב יום הכפורים היה שורה אותה במים, ועושה אותה כמין פלים נגובין, למחר היה מעבירה על גבי עיניו, ואינו חושש. (ואסיקנא דבערב תשעה באב שורה במים ועושה כמין פלים נגובים, וערב יום כפורים מקנח בה ידיו ורגליו, ולמחר מעבירה על גבי עיניו, ואינו חושש, אבל אין שורה במים מעיקרא דחייש להחיתה בשעה שמעבירה על גבי פניו). פוסק הר"ף: וכן הלכתא - וכן היא ההלכה.

הגמרא דנה עתה בענין איסור נעילת הסנדל ביום הכפורים: איבעיא להו - הסתפקו בני הישיבה, מהו - האם מותר לצאת בסנדל של שעם - גומא, והיינו מין עץ, ביום הכפורים. עמד רבי יצחק בר נחמני על רגליו, ואמר, אני ראיתי את רבי יהושע בן לוי, שיצא בסנדל של שעם ביום הכפורים, אמינא ליה - ושאלתי אותו, בתענית צבור שגוזרים מחמת עצירת גשמים, שאסורים בנעילת הסנדל, מאי - מה הדין, האם מותר לצאת בסנדל של שעם. ואמר לי, לא שניא - אין שינוי וחילוק בדבר, אלא אף בתענית ציבור

מותר. אמר רבא בר בר חנה, אני ראיתי את רבי אלעזר שיצא בסנדל של שעם בתענית צבור, אמיןא ליה - ושאלתי אותו, ביום הכיפורים מאי - מה הדין, האם מותר לצאת בו. ואמר לי, לא שניא, ומותר. רב יהודה, נפיק - היה יוצא בסנדל דהויטני - העשוי ממיין שעם. אבוי, נפיק - היה יוצא בסנדל דהויצי - העשוי מעלי דקלים. רבא, נפיק בדיבלי - היה יוצא במנעל העשוי מעשבים. רבא בר רב הונא, הוה פריף סודרא אפרעיה ונפיק - היה כורך בגד על רגליו, ויוצא בו, ללא מנעל כלל.

תנו רבנן - שנו חכמים בברייתא, התינוקות - ילדים קטנים, מותרין בכולן - בכל העינויים, באכילה, ובשתיה, וברחיצה, וסיכה, כיון שדברים אלו נצרכים לילדים לגדלתם, ואין מונעים אותם מהם, חוץ ממנעל וסנדל שאף הם אסורים בו, כיון שאין בכך צורך עבורם.

תנו רבנן בברייתא, נאמר בפסוק (ויקרא כג לב) 'ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם', וכך יש לדרוש את הפסוק, כיון שנאמר 'ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש', יכול היית לומר שיתענה האדם בתשעה, תלמוד לומר - לכך נאמר 'בערב', והיינו במוצאי תשעה לחודש, שהוא ליל עשירי. אי - ואם היה נאמר רק 'בערב', יכול היית לומר שיתחיל בתעניתו רק מלשחרש - כשיחשיך היום, תלמוד לומר - לכך נאמר גם לשון 'בתשעה', הא ביצר - כיצד מקיים האדם שתי לשונות אלו, מתחיל ומתענה מבעוד יום, קודם חשיכה, שכן מוסיפין מחול על הקדש. ממשיכה הברייתא ודורשת, אין לי ללמוד דין זה של הוספה על יום הכפורים אלא לפניו - לפני תחילת היום, לאחריו מנין, שאף במוצאי היום יש להוסיף מעט, תלמוד לומר - לכך נאמר בפסוק 'מערב עד ערב', ללמד שגם ביציאת היום יש להמתין עד שיהא ערב ממש, והיינו אחר שחשך היום. ממשיכה הברייתא ולומדת את הדין בשבתות וימים טובים: אין לי ללמוד שיש להוסיף מחול על הקודש אלא ביום הכפורים, שבת בראשית - שבת שבכל שבוע, מנין שאף בה יש להוסיף מחול על הקודש, תלמוד לומר - לכך נאמר בפסוק לשון 'תשבתו', לרבות כל שבת. ימים טובים מנין שיש להוסיף בהם מחול על הקודש, תלמוד לומר 'שבתכם', ללמד שכל שבייתה שאתה שוהת, אתה מוסיף לה, בין מלפניה בין מלאחריה. יכול היית לומר שיהא חייב פרת על חילולה של התוספת, תלמוד לומר (ויקרא כג ב) 'וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה והאבדתי וגו' את הנפש ההוא מקרב עמה', ללמד שרק על חילול עצמו של יום ענוש פרת, אבל אינו ענוש פרת על התוספת. יכול היית לומר שלא יהו חייבין פרת על תוספת מלאכה - על מלאכה שנעשתה בזמן התוספת, אבל יהו חייבין פרת על תוספת עינוי - האוכל או שותה בזמן התוספת יתחייב כרת, תלמוד לומר - לכך נאמר בפסוק (ויקרא כג כט) 'כי כל הנפש אשר לא תענה בעצם היום הזה ונכרתה מעמה', ללמד שרק על עצמו של יום חייבין פרת אם עוברים על העינויים שבו, ואין חייבין פרת על תוספת עינוי - על ביטול העינוי בזמן התוספת.

שנינו במשנה, 'המלך והכלה ירחצו את פניהם'. מבררת הגמרא, מלך, מאי טעמא - מדוע רשאי הוא לרחוץ את פניו ביום הכפורים. אמר רב אבא בר זבדא, אמר רב, כיון שנאמר בפסוק 'מלך בפי תחזינה עיניך' (ישעיה לג ז), ללמד שצריך המלך להיראות ביופיו. בלח, מאי טעמא - מה הטעם שהתירו לה חכמים לרחוץ את פניה, אמר רב, כדי שלא תתנגנה על בעלה. בעא מיניה - שאל ממנו רב מרבי חייא, עד אימת קרית לה - עד איזה זמן לאחר הנישואין קרויה האשה 'בלח' לענין זה שמותרת לרחוץ פניה ביום הכפורים. אמר ליה - השיב לו רבי חייא, בדתניא - שיעור הזמן הוא כפי ששנינו בברייתא בענין אחר, לגבי כלה שמתו אביה או אמה, שאין מונעין תבשיטין לבלח כל שלשים יום, ואף כאן זהו שיעור הזמן שקרויה היא 'כלה', ומותרת לרחוץ פניה אף ביום הכפורים.

הרי"ף מביא עתה דין נוסף שהובא במסכת שבת (ק"ט). לגבי יום הכפורים: ומבעי ליה לאיניש ליקוריה ליומא דכפורי - וצריך האדם לכבד את יום הכפורים בכסות נקייה, דאמר ליה ריש גלותא לרב המנונא, נאמר בפסוק (ישעיה נח יג) 'אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכבד וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר', מאי דכתיב - לגבי מה נאמר בפסוק 'לקדוש ה' מכבד', אמר ליה - השיב לו, זה יום הכפורים, שאין בו לא אכילה ולא שתיה, אמרה תורה, כבדו בכסות נקייה.

שנינו במשנה, 'יחתיח תנעול את הסנדל וכו'. מבררת הגמרא, מאי טעמא - מה הטעם שהתירו ליולדת לנעול סנדל ביום הכפורים, משום צנח - מחמת הקור שיש כשמהלכים על קרקע ללא מנעלים, וקור זה עשוי להזיק ליולדת. דין נוסף: ושמואל אמר, כל מחמת עקרב - בכל מקום שיש לחוש לנשיכת עקרב כשהולכים ללא נעלים, מתר לכל אדם לנעול נעליים ביום הכפורים, משום סכנה.

משנה

התינוקות - ילדים קטנים, אין מעניין אותם ביום הכפורים, אבל מחנכים אותם להתענות קודם לשנה וקודם לשתיים - שנה או שנתיים קודם שיגיעו לגיל חיוב במצוות, בשביל שיהיו רגילים במצוות.

גמרא

שנינו במשנה 'מחנכים אותם קודם לשנה וקודם לשתים'. תמהה הגמרא, הַשְּׁתָּא - עתה, לאחר שהתבאר במשנה ש'לפני שתיים מהנכבין להו', לפני שנה מיבעיא - וכי יש צורך לומר שגם שנה קודם חיובם במצוות מחייבים אותם, והרי דבר פשוט הוא. אָמַר רַב הֶסְדָּא, לֹא מִשְׁוֵא - אין זו קושיא, כָּאֵן - האופן שבו מחנכים את הילד רק שנה אחת סמוך לגדלותו, היינו בְּהוֹלָה - ילד חלש, שאינו מתענה קודם לכן. וּכְאֵן - האופן שבו מחנכים אותו שנתיים קודם לגדלותו, היינו בְּבְרִיא.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בדיני הצום לגבי ילדים בגילאים שונים: אָמַר רַב הוּנָא, בְּן שְׁמוֹנָה וּבֶן תִּשְׁעָה שָׁנִים שלמות, מְחַנְכִּין אוֹתוֹ לְשַׁעוֹת - להתענות חלק משעות היום, כדי להרגילו במצוות. בְּן עָשָׂר וּבֶן אַחַת עָשָׂר שָׁנִים שלמות, מְשַׁלְּמִין מְדַרְבְּנָן - חייבים לצום כל היום, מדרבנן. בְּן שְׁתַּיִם עָשָׂרָה, מְשַׁלְּמִין מְדַאֲרֵיתָא - חייבים לצום מן התורה כל היום. וְרַב נְחֻמָּן אָמַר, בְּן תִּשְׁעָה וּבֶן עָשָׂר, מְחַנְכִּין אוֹתוֹ לְשַׁעוֹת. בְּן אַחַת עָשָׂרָה, מְשַׁלְּמִין מְדַרְבְּנָן. בְּן שְׁתַּיִם עָשָׂרָה, מְשַׁלְּמִין מְדַאֲרֵיתָא. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, בְּן עָשָׂר וּבֶן אַחַת עָשָׂרָה, מְחַנְכִּין אוֹתוֹ לְשַׁעוֹת. בְּן שְׁתַּיִם עָשָׂרָה, מְשַׁלְּמִין מְדַאֲרֵיתָא.

מברר הר"ף את ההלכה, בְּנִידוּן זה של תינזק, אִם עַל גַּב דְּקוּימָא לֶן להלכה כְּרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר, תִּינזֻקָת בַּת שְׁתַּיִם עָשָׂרָה וְתִינזֻק בֶּן שְׁלֹשׁ עָשָׂרָה מְשַׁלְּמִין מְדַאֲרֵיתָא, מכל מקום קוּימָא לֶן כְּרַב הוּנָא וְרַב נְחֻמָּן, דְּבַתְרָאי אִינזֻן - שהם אמוראים מאוחרים יותר, דְּמְשַׁלְּמִין מְדַרְבְּנָן כְּדִי לְחַנְכֵן במצוות כבר מִבֶּן אַחַת עָשָׂרָה, בֵּין לְתִינזֻק בֵּין לְתִינזֻקָת, וּבֶן תִּשְׁעָה וּבֶן עָשָׂר מְחַנְכִּין אוֹתָן לְשַׁעוֹת, כְּדָרַב נְחֻמָּן, וְחִינזֻךְ 'לשעות' היינו שָׂאם הָיָה רְגִיל לְאֹכֹל בְּשַׁתֵּי שַׁעוֹת - בשעה שניה של היום, מְאָכְלִין אוֹתוֹ בְּשַׁלֵּשׁ - בשעה שלישית. ואם היה רגיל לאכול בְּשַׁלֵּשׁ, מְאָכְלִין אוֹתוֹ בְּאַרְבַּע.

משנה

אשה עוֹבְרָה [-מעוברת] שְׁהַרְיָחָה רִיחַ מאכל ביום הכפורים, ואם אינה אוכלת ממנו יש סכנה לה ולעובר, מְאָכְלִין אוֹתָהּ עַל פִּי רופאים בְּקוּיָאין האומרים שיש סכנה אם לא תאכל. וְאִם אִין שָׁם בְּקוּיָאין, מְאָכְלִין אוֹתָהּ עַל פִּי עֲצָמָה, עַד שְׁתֵּאמַר דִּי.

גמרא

תָּנּוּ רַבָּנָן - שנו חכמים בברייתא, עוֹבְרָה [-אשה מעוברת] שְׁהַרְיָחָה בְּשַׁר קִדְּשׁ של קרבנות, האסור לה באכילה, או בְּשַׁר חֲזִיר, תוֹחֲכִין לָהּ בּוֹשׁ [-מין מקל] בְּרִטָּב, וּמְכַנְיִסִין לָהּ בְּתוֹף פִּיהָ, וּמוּצָתוּ וּמְרַגְשָׁה את טעם התבשיל, אִם נְתִישְׁבָּה בכך דְּעָתָה, מוּטָב. וְאִם לֹא, מְכַיָּאין לָהּ רִטָּב עֲצָמוֹ. אִם נְתִישְׁבָּה דְּעָתָה

ברוטב עצמו, מוטב. ואם לאו, מביאין לה את השמן האסור עצמו, כיון שאין לה דבר שעומד בפני פקוח נפש, חוץ מעבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים.

עתה מבררת הגמרא מהיכן יש ללמוד ששלשה עבירות אלו אינן נדחות אפילו מפני פקוח נפש: עבודה זרה מנא לן - מנין לנו שאינה נדחית מפני פקוח נפש, דתניא - שכך שנינו בברייתא, רבי אליעזר אומר, בביאור הפסוק (זכריס ו ה) 'ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך', אם - כיון שנאמר 'בכל נפשך', למה נאמר 'בכל מאדך', ואם נאמר 'בכל מאדך' למה נאמר 'בכל נפשך', כלומר, הרי אחד מהדברים קשה יותר, ואם כן די לכתוב אותו, ואנו נדע שכל שכן שצריך לאהוב את ה' גם בדבר הקל יותר, אלא יש בדבר דעות חלוקות אצל בני האדם, ואם יש לה אדם שגופו חביב עליו יותר ממומונו, לכה נאמר 'בכל נפשך', שדבר זה קשה יותר. ואם יש לה אדם שממונו חביב עליו מומונו, לכה נאמר 'בכל מאדך'. ועל כל פנים מבואר בפסוק זה שצריך האדם למסור אפילו את נפשו על אהבת ה', והיינו שלא יעבוד עבודה זרה, שזו כפירה בה'.

גלוי עריות, מנא לן שאינו נדחה מפני פקוח נפש, דתניא בברייתא, רבי אומר, נאמר בפסוק לגבי נערה המאורסה שנאנסה (זכריס כז כו) 'ולנערה לא תעשה דבר אין לנערה חטא מנת, כי באשר יקום איש על רעהו ורצהו נפש פן הדבר הזה', הרי שהשוותה התורה דבר זה לרוצח, ומשמע לכאורה שיש ללמוד מרוצח דין מסוים השייך גם כאן, אך קשה על כך, וכי מה הוא הדין שלמדנו מרוצח מעתה, השייך בנערה המאורסה, אלא, הרי זה [דין הרוצח] בא ללמד, ונמצא למד, מקיש הכתוב רוצח לנערה מאורסה, ומקיש נערה מאורסה לרוצח, וכך יש ללמוד, מה [כשם ש]רוצח, שאומרים לו שיהרוג אדם מישראל ואם לא יעשה כן יהרגוהו, דינו שיתרג ואל יעבור [ולהלן] יבואר מנין יודעים דין זה ברוצח], אף נערה מאורסה, תתרג ואל תעבור איסור זה. ומה נערה מאורסה שאדם רודף אחריה לאונסה, נתנה להצילה בנפשו - מותר להרוג את הרודף אחריה כדי להצילה, שנאמר (סס כז כז) 'כי בשדה מצאה צעקה הנערה המאורסה ואין מושיע לה', ומשמע שאם היה מי שיושיע אותה רשאי לעשות כן בכל דרך, ואף על ידי הריגת הרודף, אף רוצח הרץ אחרי אדם מישראל לרוצחו, נתן להצילו בנפשו - מותר להציל את הנרדף אפילו על ידי נטילת נפשו של הרודף.

ממשיכה הגמרא ומבררת, שפיכות דמים, שאינה נדחית מפני פקוח נפש, אף שאין פסוק המלמד זאת, סברא הוא, כי תהא דאיתא לקמיה דרבא - כמו אותו מעשה שאירע באדם שבא לפני רבא, אמר ליה - אמר אותו אדם לרבא, אמר לי מרי דיראי - אמר לי אדון הכפר ששמו 'דוראי', שבו אני גר, זיל קטליה לפלניא - לך והרוג את פלוני היהודי, ואי לא קטלינא לך - ואם לא תעשה כן, אהרוג אותך, ושאלתו היתה האם מותר לו לקיים את ציווי האדון ולהורגו כדי להינצל בעצמו מהריגה. אמר ליה רבא, ליקטלך ולא תקטליה - מוטב שיהרוג אותך אותו גוי, ולא תהרוג את חברך, והטעם לך, שהרי הטעם שפקוח נפש דוחה את כל התורה הוא כיון שחביבה נפשו של אדם לפני ה', ואמר שיתבטלו המצוות ולא תאבד נפש מישראל, אבל באופן זה הרי בין כך תאבד נפש אחת מישראל, וגם תעבור עבירה, ומאי חזית דדמא דידך סומק טפי

- מה ראית לחשוב שדמך אדום יותר מדמו של חברך וחביב לפני ה', שמחמת כן יתיר לך לעבור עבירה זו, דילמא דמא דחברך סומק טפי - שמא דמו של חברך אדום יותר, וכיון שאין עדיפות לנפשך על פני נפש חברך, אין היתר לעבור עבירה זו, שאין בה משום הצלת נפש מישראל.

הגמרא ממשיכה לדון בענין מעוברת שהריחה מאכל ביום הכפורים: **ההיא עוברת דאריחא** - מעשה במעוברת שהריחה דבר מאכל ביום הכפורים, ורצתה לאכול ממנו, **אתיא לקמיה דרבי** - באו לפני רבי לשאול אותו כיצד לנהוג, **אמר להו** - השיב להם, **זילו לחשו לה דהאידנא יומא דכפורי הוא** - לכו ולחשו באוזנה שיום הכפורים היום, **לחשו לה כן, ואילחישא** - ועזרה אותה לחישה שלא תתאוה יותר לאכול, **קרא עליה** - קרא רבי על העובר שבמעיה את הפסוק (יכמיו אל ה) **בטורם אצרה כפטון ודעתיה, נפק מינה** - יצא מאותה אשה **רבי יוחנן**, שהוא היה העובר שהועילה לו הלחישה. מעשה נוסף: **ההיא עוברת דאריחא** - מעשה באשה מעוברת שהריחה דבר מאכל ביום הכפורים, **אתו לקמיה דרבי חנינא** - באו לפני רבי חנינא, לשאול כיצד לנהוג, **אמר, לחשו לה** - לחשו באוזנה שיום הכפורים היום, **ולא אילחישא** - ולא הועילה לה אותה לחישה, **קרא עליה** - קרא על העובר שבמעיה את הפסוק (תהילים נח 7) **זרו רשעים מרחם, וזרו' הוא מלשון זרות, שמעשיו זרים ומנוכרים לאביו שבשמים [ובהמשך הפרק (פסוק ו) נאמר 'אשר לא ישמע לקול מלחשים', והיינו שלא שמע למה שלחשו לאמו שהיום יום הכפורים (תוספת יום הכפורים)], נפק מינה** - יצא מאותה האשה **שבתאי**, שכינורו היה **'אוצר פירי'** - אוסף פירות, לפי שהיה אוסף ושומר פירות רבים כדי שיהיו הכל צריכים לקנות ממנו, והיה מפקיע את מחירי הפירות, והדבר אסור, כמו ששינו בתוספתא 'אין אוצרין בארץ ישראל דברים שיש בהן חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות פירות'.

שנינו במשנה, **'חולה, מאכילין אותו על פי בקיאי'**. הגמרא דנה עתה באופן שיש ויכוח בין החולה עצמו לבין רופאיו: **אמרי דבי** [-אמרו בבית מדרשו של] **רבי ינאי**, אם החולה **אומר** ביום הכפורים **אני צריך לאכול, ורופא אומר אינו צריך, שומעין לחולה**. תמחה הגמרא, **פשיטא** - והרי דין זה פשוט הוא, כיון שבכל מקום שיש ספק **נפשות, יש להקל**, וכיון שיש ספק אם נכונים דברי הרופא או דברי החולה, יש להקל ולהאכילו. משיבה הגמרא, **מהו דתימא** - היית יכול לומר דהאי **דקאמר חולה צריכנא** - מה שאומר החולה שהוא צריך לאכול, **בעיתיה הוא דקא מבטית** - פחד חינם זה שהוא מפחד, **סבר** - כיון שהוא חושב בדעתו **אי לא אכילנא מיינתנא** - אם לא אוכל, אמות, ואין להתחשב בדבריו אפילו בתורת ספק, כיון שהרופא אומר שאינו מסוכן לאכילה, **קא משמע לן** - לכך השמיענו רבי ינאי שמאכילים אותו, כיון ש'לב יודע מרת נפשו' (משלי יד י), וכיון שהחולה אומר שהוא צריך לאכול, סומכים על דבריו, אף אם הרופא אינו אומר כן.

רב אלפס מסכת יומא, פרק שמיני המבואר

דין נוסף: אם החולה אמר איני צריך לאכול, ורופא אומר צריך, שומעין לרופא, ומאכילים אותו. תמהה הגמרא אף בדין זה, פשיטא - הרי פשוט שכן הוא הדין, כיון שספק נפשות להקל, ומאחר ולדברי הרופא צריך הוא לאכול, יש להאכילו. מתרצת הגמרא, מהו דתימא - סבור היית לומר שאף בזה שייך מאמר הכתוב 'לב יודע מרת נפשו', וכיון שהוא עצמו מרגיש שאינו צריך לאכול ניתן לסמוך עליו, ואין כאן אפילו ספק, קא משמע לן - השמיענו רבי ינאי ששומעין לרופא, והאי דקאמר חולה לא צריכנא - ומה שאומר החולה שאינו צריך לאכול, תינבא הוא דנקיט ליה - רוח שטות היא שתוקפת אותו מחמת חוליו, ואין דבריו נכונים.

ואי אמר איהו ואחרינא בהדיה לא צריכנא - ואם אמר החולה שאינו צריך לאכול, ויש עמו שני רופאים המסייעים לו ואומרים שאינו צריך לאכול, ואמרי תרי אחריני צריך - ואילו שני רופאים אחרים אומרים שהוא צריך לאכול, הרי את החולה עצמו אין מחשיבים כלל בנידון זה, ומהטעם שהתבאר, וכיון שיש שני רופאים האומרים שהוא צריך לאכול, מאכילין אותו על פיהן. [ואף על גב דאמרינן כי תרי כמאה ומאה בתרי - ואף שבכל מקום אנו אומרים ששני עדים שוים בנאמנותם למאה עדים, הני מיילי לענין עדות, שהאמינה התורה לכל שני עדים, ולא חילקה בנאמנות זו בין שנים לבין מאה, אכל גבי אומדנא - במקום שאין זו עדות ממש אלא דבר התלוי באומדן דעת, בתר רוב דעות אולינן - הולכים אחר רוב דעות, ואמנם, הני מיילי - דין זה שהולכים אחר רוב דעות, היינו בממונא - בדיני ממונות, אכל הקא - אך כאן, אף שזהו דבר התלוי באומדן הדעת, אין הולכים אחר רוב דעות, אלא ספק נפשות להקל, וכיון שיש שני רופאים האומרים שהחולה צריך לאכול, אף אם יהיו כנגדם רופאים רבים האומרים שאינו צריך לאכול, מאכילים אותו מספק.

ואי אמר איהו צריכנא - ואם אמר החולה עצמו שצריך הוא לאכול, ואף על גב דאמרי מאה לא צריה, מאכילין אותו על פי עצמו. מאי טעמא - ומה הטעם בדין זה, לב יודע מרת נפשו.

משנה

אגב המשנה הקודמת, בה התבאר דין מעוברת שהריחה ביום הכפורים, מביאה משנתנו דינים בענין דומה: מי שאחזו בלמום - חולי הבא מחמת רעבון, ויש בו סכנה, והסימן לכך הוא שעניו כהות ואינו רואה היטב, מאכילין אותו אפילו דברים טמאים, עד שיאורו עיניו. מי שנשכו כלב שוטה, אף על פי שיש בו סכנה, מכל מקום אין מאכילין אותו מחצו הקבד שלו, אף שהרופאים נהגו לעשות כן דרך רפואה, כיון שאין זו רפואה בדוקה, אין היא מתירה אכילת מאכל טמא. ורבי מתייה בן הרש מתיר, כיון שהוא סובר שזו רפואה בדוקה. ועוד אמר רבי מתייה בן הרש, החושש בפניו [ובגמרא יבואר באיזה חולי מדובר], מטיילין לו סם בשבת, ואף אם הדבר כרוך במלאכה דאורייתא, מפני שהוא חולי שיש בו ספק נפשות, וספק נפשות דוחה את השבת.

⚔

גמרא

שנינו במשנה, 'ועוד אמר רבי מתיא בן חרש, החושש בשיניו מטילין לו סם בשבת'. פוסקת הגמרא את ההלכה: **וְהִלְבְּתָא כְּרַבִּי מִתִּיהָ בֶּן חֲרֵשׁ, דְּאָמַר, הַחֹשֵׁשׁ בְּפִיו מְטִילִין לֹא סָם בְּשַׁבָּת, וְהִטְעַם לִכְךָ, דְּלֹא פְּלִיגִי רַבְּנָן עָלֶיהָ** - שאין חכמים חולקים עליו **אֲלֵא בְּכֻלָּב שׁוֹמְטָה, שִׁלְדַעַת חֲכָמִים** אין מאכילים את החולה מחצר כבוד שלו, **אֲבָל בְּדִינוּ שֶׁל הַחֹשֵׁשׁ בְּפִיו לֹא פְּלִיגִי עָלֶיהָ** - אין חכמים חולקים עליו. והראיה לכך, **דְּהָא רַבִּי יוֹחָנָן נָמִי חָשׁ בְּצַפְרֵיָּנָא** - רבי יוחנן עצמו גם כן אירע לו שהיה חולה בצפדינא, **שְׁהוּא כְּאֵב חֲשִׁינָיָם, וְעָבַד לָהּ סָם בְּשַׁבָּת** - ועשה לעצמו רפואה בשבת, **דְּכַמְפָּה שְׁל חֶלֶל הָיָא** - כיון שחולי זה הוא כמו חולי שבחלל הגוף, שמחללים עליו את השבת, **דְּאָמַר רַב נַחֲמָן בְּרַי יִצְחָק, שְׂאֵנִי** - שונה היא מחלת צפדינא, שמחללים עליה את השבת, **הוֹאִיל וּמִתְחַלְתָּ בִּפְּחָ וְגוֹמְרָת בְּכַנֵּי מַעֲיָם, וְיֵשׁ בַּהּ סַכְנָה**. מבררת הגמרא, **מַאי סִימְנָה** - מהו הסימן של מחלה זו, ומשיבה, **רַבִּי מִרְדֵי מַכְבִּיָּה** - כשנותן איזה דבר בשיניו, **וְאִתִּיהָ לִיָּה דְּמָא מְדַרְהָ** - וזב דמו משורת השיניים, **פִּירוּשׁ, הַבְּשָׂר שְׁל שְׁנָיו, כְּלוּמַר מֵהַחֲנִיכִים**.

⚔

שנינו במשנה, **'מִפְּנֵי שְׁהוּא סַפְּק נִפְשׁוֹת, וְכָל סַפְּק נִפְשׁוֹת דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת'**. שואלת הגמרא, **לְאִיתוּנֵי מַאי** - מה באה משנתנו לרבות בכלל זה. ומשיבה, **אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל, לְאִיתוּנֵי** - באה המשנה לרבות שמותר לחלל שבת זו, אף שבודאי אינו עשוי למות בה מחליו, משום **סַפְּק נִפְשׁוֹת** שיהיה בשבת **אַחֲרָת, וּמְבֹאֲרַת הַגַּמְרָא, הֵיכִי דְּמִי** - באיזה אופן שייך דבר זה, **בְּגוֹן דְּאִמְרֵיהּ לְתַמְנִיא יוֹמֵי** - כגון שאמדוהו הרופאים שיצטרך לרפואה מסוימת במשך שמונה ימים, **וְיוֹמָא קַמָּא שַׁבָּתָא** - והיום הראשון הוא שבת, **מַהוּ דְּתִימָא** - סבור היית לומר, **נִיעַבְבִּיהָ עַד לְאִזְרָתָא** - נתעכב עם הכנת רפואה זו עד לערב, שתצא השבת, **כִּי הֵיכִי דְּלֹא נִיחַוֵּל עָלֶיהָ תְּרֵי שַׁבֵּי** - כדי שלא נצטרך לחלל עליו שתי שבתות, גם שבת זו וגם שבת הבאה, **קָא מְשַׁמְעֵ לָן** - השמיעה לנו המשנה בלשון 'סַפְּק נִפְשׁוֹת דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת' שאפילו סַפְּק כזה דוחה את השבת, ואין ממתנינים לערב.

מסייעת לכך הגמרא, **תַּנְיָא נְמִי הָכִי** - שנינו כן אף בברייתא, **מְחַמֵּין** - מחממים מים **חֲמִין לְחוֹלָה בְּשַׁבָּת, בֵּין לְהַשְׁקוּתָא, בֵּין לְהַכְרוּתָא** - לרוחצו בהם, **וְאִין אֲזוּמָרִים נִמְתִּין לֹא עַד שְׁיַבְרִיא** - שמא יבריא מעצמו, ולא יצטרך מים חמים, **אֲלֵא מְחַמֵּין לֹא מִיָּד, וּסְפָקוּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת**. **וְלֹא סַפְּק שַׁבָּת זֹו בְּלִבְרָא, אֲלֵא אִף סַפְּק שַׁבָּת אַחֲרָת, וְהֵינּוּ כְּדַבְרֵי שְׁמוּאֵל לַעִיל**. **וְאִין עוֹשִׂין דְּבָרִים חֲלָלִי** - הצלת נפשות על ידי חילול שבת, **לֹא עַל יְדֵי נְכָרִים, וְלֹא עַל יְדֵי קַטְנִים, שְׁמַא יִסְבְּרוּ הַאֲנָשִׁים שֶׁרַק בְּקוּשֵׁי הַתִּירוּ חִלּוּל שַׁבָּת, וְאִם לֹא יִזְדַּמְנוּ לָהֶם גּוֹיִים אוֹ קַטְנִים לֹא יִחַלְלוּ אֶת הַשַּׁבָּת, אֲלֵא עוֹשִׂים זֹאת עַל יְדֵי גְדוּלֵי יִשְׂרָאֵל** - ישראלים גדולים, **וְאִין אֲזוּמָרִים לַעֲשׂוֹת דְּבָרִים חֲלָלִי לֹא עַל יְדֵי נְשִׁים, וְלֹא עַל יְדֵי בּוֹתִים, כְּלוּמַר, אִין מֵיִחַדִּים לְצוּרְךָ כִּךְ אִשָּׁה אוֹ כוּתִי, שֶׁהֵם יִחַלְלוּ בְּכָל פַּעַם אֶת הַשַּׁבָּת לְצוּרְךָ חוֹלִים שֵׁשׁ בָּהֶם סַכְנָה, מִפְּנֵי שְׁמֻצְצוּרְפִים לְדַעַת אַחֲרָת,**

כלומר, שיחשבו שאנו מזלזלים בהם, ואיננו רוצים לחלל את השבת לצורך כך, ולכן מטילים עליהם את חילול השבת לצורך חולים אלו, אבל בדרך מקרה משתמשים בהם לצורך כך.

תָּנּוּ רַבֵּנּוּ - שנו חכמים בברייתא, מְפַקְחִים פְּקוּחַ נַפְשׁ בְּשַׁבַּת - עושים כל דבר הנצרך לשם פקוח נפש, ואף שיש בו משום מלאכה האסורה בשבת, וְהִזְרִיזוּ להציל את הנפש על ידי חילול שבת, הָרִי זֶה מְשַׁבְּחָה, וְאֵינוֹ צָרִיף לִיטוּל רְשׁוּת מַבִּית דִּין כּוּי לעשות זאת. מביאה הברייתא דוגמא לדבר, כִּיצְדָה, רָאָה האדם תִּינוּק שְׁנַפְלָה לָיִם בשבת, פּוֹרֵם מְצוּדָה שמיועדת לדגים, וּמַעְלָהוּ, וְהִזְרִיזוּ הָרִי זֶה מְשַׁבְּחָה, וְאֵינוֹ צָרִיף לִיטוּל רְשׁוּת מַבִּית דִּין, וְאֵף עַל גַּב דְּקָא צִיד פְּוֹרִי - ואף שעל ידי מצודה זו הוא צד גם דגים, שזו מלאכה האסורה, מכל מקום כיון שכוונתו להציל את התינוק, הדבר מותר. רָאָה תִינוּק שְׁנַפְלָה לְבוֹר, עוֹקֵר חוּלְיָא - עוקר את העפר שבשפת הבור, וּמַעְלָהוּ משם, וְהִזְרִיזוּ הָרִי זֶה מְשַׁבְּחָה, וְאֵינוֹ צָרִיף לִיטוּל רְשׁוּת מַבִּית דִּין, וְאֵף עַל גַּב דְּקָא מְתַקֵּן דְּרָגָא לְחוּל - ואף שבמעשהו הוא מתקן מדרגה לבור שתועיל לו אף בימות החול, כיון שכוונתו להציל את התינוק, מותר. נִנְעָלָה דְלֵת בְּפָנֵי תִינוּק, שׁוֹבֵר אֶת הַדְּלֵת וּמוֹצִיאֻוּ, וְהִזְרִיזוּ הָרִי זֶה מְשַׁבְּחָה, וְאֵינוֹ צָרִיף לִיטוּל רְשׁוּת מַבִּית דִּין, וְאֵף עַל גַּב דְּקָא מִיתְּבַר לִיה שׁוּיָי - ואף שעושה מלוח העץ של הדלת חתיכות קטנות שנח להדליקן, כיון שכוונתו להציל את התינוק, הדבר מותר. מְכַבֵּין וּמְפַסְקִין מְפָנֵי הַדְּלִיקָה, כאשר האש מסכנת בני אדם, כגון שיש שם בני אדם חולים או קטנים שאינם יכולים לברוח, וְהִזְרִיזוּ הָרִי זֶה מְשַׁבְּחָה, וְאֵינוֹ צָרִיף לִיטוּל רְשׁוּת מַבִּית דִּין, וְאֵף עַל גַּב דְּקָא מְכַבֵּי מְכַבֵּי - אף שבכך הוא משפיל ומציע את הגחלים באופן שיוכל לצלות עליהם מאכלים בערב, מכל מקום הדבר מותר.

עתה מבארת הגמרא מדוע הוצרכה הברייתא להביא דוגמאות רבות לדין זה: וְצָרִיבָא - ויש צורך ללמדנו את הדין בכל הדוגמאות שנקטה הברייתא, דָּאֵי אֲשַׁמוּעִינָן יָם - שאם היתה הברייתא משמיעה לנו רק את הדין הראשון, של הצלת התינוק מהים, היינו סבורים שהיתר זה הוא כְּשׁוּם דָּאֵי לֹא מְפִיק לִיה, מְיִית - כיון שאם לא יעלה את התינוק מהים, בודאי ימות, אֲכָל בְּתִינוּק שִׁנְפַל לְבוֹר, היינו סבורים לומר שאין לעשות מלאכה כדי להצילו, שהרי אִיפְשָׁר דִּיתִיב אֶפְוָמָא דִּבִּירָא וּמְשַׁבְּשׁ לִיה - יכול האדם לשבת על שפת הבור ולהרגיעו בדברים עד שתצא השבת, צָרִיבָא - הוצרכה הברייתא להשמיענו שאף באופן זה יש להצילו ולהוציאו מהבור, אף שיש בכך משום עשיית מלאכה. וְאֵי אֲשַׁמוּעִינָן - ואם היתה הברייתא משמיעה לנו דין זה של בּוֹר, היינו סבורים שזהו כְּשׁוּם דְּקָא מְכַעִית - שהתינוק מבוהל מהנפילה לבור, ולא יירגע על ידי שידברו איתו כל השבת, אֲכָל תִּינוּק שִׁנְעֵלָה עֲלֵיו דְלֵת, אִיפְשָׁר דִּיתִיב לִיה בְּהָאֵי גִיסָא וּמְשַׁבְּשׁ לִיה בְּאִמּוּזָי - היה מקום לומר שישב האדם בצד השני של הדלת, ויפייסנו באגוזים עד שתצא השבת, צָרִיבָא - הוצרכה הברייתא להשמיענו שאף בזה מחללים את השבת כדי להצילו ולהוציאו מהחדר הנעול. שואלת הגמרא, הדין האחרון של הברייתא, שְׂמַכְבֵּין וּמְפַסְקִין מְפָנֵי הַדְּלִיקָה, לְמָה לִי - מה החידוש בכך, והרי פשוט שיש בכך משום הצלת נפשות מהדליקה. משיבה הגמרא, אָמַר רַבִּי אֱלֵעָזָר, לֹא נִצְרְכָה - לא הוצרכה

הברייתא להשמיענו דין זה, אלא לאופן שנפלה הדליקה בהצטר אחרת, ששם אין בני אדם כלל, ומכל מקום מותר לכבותה בשבת מחשש שתתפשט לחצר זו, שיש בה בני אדם שאינם יכולים לברוח.

הגמרא מבארת עתה שבספק פקוח נפש חוששים אפילו לצדדים רחוקים: אמר רב יוסף, אמר רב יהודה, אמר שמואל, לא הלכו בפקוח נפש אחר הרוב. מבררת הגמרא, היכי דמי - לגבי איזה אופן נאמר כלל זה, אילימא דאיכא - אם באופן שיש תשעה ישראל וחד עובר בוכבים, ויש להציל אחד מהם מסכנה על ידי מלאכה האסורה בשבת, ואין ידוע אם הוא ישראלי או גוי, ואסור להצילו כיון שאין הולכים אחר הרוב, הא רובא ישראל זינהו - הרי הרוב הם יהודים, ובודאי יש להצילו מספק. אי נמי - וגם אם הם מוחצה על מוחצה, חציים יהודים וחציים עובדי כוכבים, הרי ספק נפשות להקל, ובודאי יש להציל כל אחד מהם מהסכנה. אלא ודאי מדובר באופן דאיכא - שיש תשעה עובדי בוכבים ואחד ישראל, ומצילים כל אחד מהם אפילו על ידי מלאכה האסורה בשבת, הא נמי פשיטא - הרי גם דין זה פשוט הוא, דהוה ליה קבוע - שהרי האדם המסוכן קבוע הוא במקומו, וכל קבוע - ובכל מקום שיש ספק לגבי דבר הנמצא במקום קבוע, אף שלפי האמת הוא מיעוט ביחס לשאר, במוחצה על מוחצה דמי - נחשב הדבר כאילו יש כאן ספק שקול, ואם כן בודאי שיש להצילו מספק. אלא מבארת הגמרא, לא צריכא - לא הוצרך שמואל לומר כלל זה, אלא באופן דפריש חד מיניהו - שיצא אחד האנשים מתוך הקבוצה שרובם גויים, ואזל [והלה] להצטר אחרת, ונפלה בה דלקה באותה חצר, מהו דתימא - וסבור היית לומר כל דפריש מרובא קא פריש - אדם הפורש מתוך קבוצה של בני אדם, מן הסתם הוא מהרוב, שהם גויים, ולא מפקחין - ואין מחללים את השבת כדי להצילו, קא משמע לן - לכך השמיענו שמואל שאין הולכין בפקוח נפש אחר הרוב, אלא מצילים אותו מספק.

מקשה על כך הגמרא, איני - והרי אין הדבר כן, והאמר רבי אסי, אמר רבי יוחנן, אפילו היו תשעה עובדי בוכבים ואחד ישראל באותה חצר, מפקחין. אבל אם היו בהצטר אחרת, אין מפקחין, והבינה הגמרא שמדובר באופן שפרשו מקצתם לחצר אחרת, ואנו סומכים על כך שפרשו מהרוב, והם עובדי כוכבים.

מתרצת הגמרא, לא קשיא - אין זו קושיא, ואין סתירה בין דברי רבי יוחנן לבין דברי שמואל, הא - דברי רבי יוחנן, האומר שאם הם בחצר אחרת אין מפקחים, היינו באופן דפריש כולהו - שיצאו כולם מהחצר, ואחד מהם הלך לחצר אחרת ונפלה עליו מפולת, שכיון שאין כאן מקום קביעות לשאר, הולכים אחר הרוב, ואין מחללים שבת כדי להצילו, והא דפריש מן קצתיהו - ודברי שמואל האומר שמחללים שבת, היינו באופן שהרוב נשארו קבועים במקומם, ורק אחד מהם פרש ונפלה עליו מפולת, דכיון שהרוב קבועים ו'כמחצה על מחצה' הם, הרי הוא כמי שפרש ממקום שחציו יהודים, ולכן אף שבדרך כלל אנו אומרים שלאחר הפרישה הרי הוא כפורש מהרוב, מכל מקום משום חומרת פקוח נפש אמרו שמחללים עליו את השבת.

משנה

משנתנו ממשיכה לעסוק בדיני פיקוח נפש בשבת: **מִי שֶׁנִּפְלָה עָלָיו מַפְלֵת, גַּם אִם יֵשׁ סֶפֶק הָאֵם הוּא שָׁב,** תחת המפולת, **סֶפֶק אֵינוֹ שָׁב,** אלא יצא מהבית קודם המפולת, ואפילו אם הוא שם עדיין לא ידוע אם נשאר חי, אלא **סֶפֶק הוּא חַי, סֶפֶק כְּבֵר מוֹת,** ואף אם הוא שם ועדיין הוא חי אבל **סֶפֶק אִם הוּא עוֹבֵד בּוֹכְבִּים,** שאסור לחלל שבת על הצלתו, **סֶפֶק יִשְׂרָאֵל,** מכל מקום **מִפְקֵחַיִן עָלָיו** אף במלאכות שיש בהם חילול שבת, שספק פקוח נפש של ישראל דוחה שבת. ואם תוך כדי החפירות **מִצְאוּהוּ** שהוא עדיין חי, **מִפְקֵחַיִן עָלָיו** - ממשיכים לפנות את האבנים מעליו, ומצילים אותו, **וְאִם מִצְאוּהוּ שֶׁכָּבַר מוֹת, יִנְיְחוּהוּ.**

גמרא

שנינו במשנה, **'מִצְאוּהוּ חַי, מִפְקֵחַיִן עָלָיו'**. תמחה הגמרא, **פְּשִׁיטָא** - והלא דין פשוט הוא, שאם מצאוהו חי ממשיכים להצילו. מתרצת הגמרא, **לֹא צְרִיכָא** - לא הוצרכה המשנה להשמיענו דין זה **אֵלָּא** שיש להצילו **אֲפִילוּ** אם לא תועיל הצלה זו אלא **לְחַיֵי שְׁעָה,** כגון שבודאי ימות לאחר זמן קצר, והיה מקום לומר שאין מחללים את השבת לצורך כך, השמיעה לנו המשנה שאף באופן זה ממשיכים לחלל את השבת להצילו.

הגמרא מביאה ברייתא בענין הצלת אנשים מהמפולת: **תָּנּוּ רַבֵּנָן** - שנו חכמים בברייתא, אם מצאו אדם תחת המפולת, ונראה כמת, **עַד הֵיכֵן הוּא בּוֹדֵק** כדי לדעת בבירור אם הוא מת או חי, **עַד טַבּוּרוֹ,** ששם ניתן להרגיש אם יש בו נשימה, [וגירסת הגמרא לפנינו היא 'עד ליבו', להרגיש אם ליבו דופק], **וְיֵשׁ אֲזוּמָרִים,** שבודק **עַד חוֹטְמוֹ,** אם יש שם נשימה. **בְּדֵק וּמְצָא עֲלִיוֹנִים מְתִים,** לא יאמר בודאי **כְּכֵן מוֹתוֹ הִתְחַתְּוֹנִים,** אלא יבדוק את כולם. **וּמַעֲשֵׂה חַיָּה, וְנִמְצָאוּ הָעֲלִיוֹנִים מְתִים, וְהִתְחַתְּוֹנִים חַיִּים.** **אָמַר רַב פֶּפְסָא, מְחַלְקֵת** זו האמורה בברייתא, אם בודקים בחוטמו או בטבורו, היינו כאשר פינו את המפולת **מִמַּטָּה לְמַעְלָה** - ממרגלותיו כלפי ראשו, שלדעה הראשונה אם אינו מרגיש חיות בטבורו אינו בודק עוד, ולדעה השנייה ממשיך ובודק עד חוטמו. **אָבָל** אם פינו מעליו את המפולת **מִמַּעְלָה לְמַטָּה,** כִּיּוֹן דְּבִדֵּק לִיהָ - לאחר שבדקוהו **עַד חוֹטְמוֹ** ומצאו שאין בו חיות ונשימה, **שׁוֹב אֵינוֹ צְרִיךְ** לבדוק, כיון שבודאי מת, **דְּכֵתִיב** - שהרי נאמר לגבי המבול (בראשית ז כג) **'כֹּל אֲשֶׁר נְשָׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאֶפְרוֹ,'** הרי שתלה הכתוב את נשמת רוח החיים, ב'אפיו', והיינו בחוטם.

מבררת הגמרא, **וּמְצָא לָן** - ומנין לנו עיקר דין זה, **דְּפִקֵּחַ נֶפֶשׁ דְּחַי שֶׁבֵּת.** ומבארת, **אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל,** יש ללמוד זאת מכך **דְּאָמַר קְרָא** - שנאמר בפסוק (ויקרא יח ה) **'אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אִתְּכֶם הָאָדָם וְחַי בְּהֶם,'** ויש לדרוש מלשון **'וְחַי בְּהֶם,'** שיש לקיים את המצוות באופן שיחיה בהם האדם, **וְלֹא** באופן שיתכן **שְׁיָמוּת בְּהֶם,** כלומר שיתכן שיבא על ידי קיום המצוה לידי סכנת נפשות, ולכן אף ספק פקוח נפש דוחה שבת.

משנה

משנתנו מבארת את חילוקי הכפרה על עוונות שונים: קרבן חטאת שחייב להביא העובר בשוגג על עבירה שיש בזדונה כרת, וְאִשָּׁם וְדָאֵי, כגון אשם גזילות ואשם מעילות, מְכַפְּרִין על החטאים הללו [יחד עם התשובה, שהרי המביא קרבן בודאי שב בתשובה]. מִיִּתְּהָ יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפְּרִין על כל העבירות עִם הַתְּשׁוּבָה. וְהַתְּשׁוּבָה לבדה, באמצע השנה, מְכַפְּרֵת על עֲבֻרוֹת קְלוֹת, והיינו על עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה, וְאֵילוּ עַל עֲבֻרוֹת חֲמוּרוֹת הוּא תּוֹלָה - ממתין לו הקדוש ברוך הוא עַד שְׂיָבֵא יוֹם הַכִּפּוּרִים וַיִּכַּפֵּר כפרה גמורה.

גמרא

שנינו במשנה, 'תְּשׁוּבָה מְכַפְּרֵת על עֲבֻרוֹת קְלוֹת, על עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה'. תמהה הגמרא, הַשְּׁתֵּא - עתה, אחרי שאמרה המשנה שֶׁעַל אִסּוּרֵי לֹא תַעֲשֶׂה התשובה מְכַפְּרֵת, על עֲשֵׂה מוֹיִבְעִיא - וכי יש צורך לומר שמכפרת על ביטול מצוות עשה, שזהו עוון קל יותר. מתרצת הגמרא, אָמַר רַב יְהוּדָה, הֲכִי קָאָמַר - כך היא כוונת התנא במשנתנו, תשובה מכפרת על מצוות עֲשֵׂה, וְעַל אִסּוּר לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁנִּתְקַן לַעֲשֵׂה, שאינו חמור יותר מביטול מצוות עשה.

שָׂאֵל רַבִּי מִתְּיָה בֶן חֲרִשׁ אֶת רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה בְּרוּמִי, האם שְׂמַעְתָּ אַרְבַּעַה חִלּוּקֵי כִפּוּרָה שֶׁחֵיָה רַבִּי וְשְׂמַעְתָּל דּוֹרְשׁ. אָמַר לֵיהּ - הַשִּׁיב לוֹ, לא היו אלו ארבעה חילוקים, אלא שְׁלֹשָׁה הֵן, וְהַתְּשׁוּבָה עִם כָּל אַחַת וְאַחַת מֵהֵן, וכך הם שלשת החילוקים, אם עָבַר הָאָדָם על מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְעֲשֵׂה תְּשׁוּבָה, אֵינּוּ זֶז מִשָּׁם עַד שְׂמַוְחֲלִין לוֹ, שְׁנַאָמַר (וימיהו ג כז) 'שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבְבִים אַרְפָּא מוֹשׁוּבְתֵיכֶם', הרי שבתשובה לבד מתרפא האדם, והיינו כשעבר על מצוות עשה. עָבַר על אִסּוּרֵי לֹא תַעֲשֶׂה, וְעֲשֵׂה תְּשׁוּבָה, תְּשׁוּבָה תּוֹלָה - מתחילה לכפר, אך אינה מסיימת את הכפרה, וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר לגמרי, שְׁנַאָמַר (ויקרא טז ל) 'כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם', הרי שיש עבירות הצריכות את יום הכפורים כדי לכפר. עָבַר אָדָם על בְּרִיתוֹת וְעַל מִיתוֹת בֵּית דִּין, וְעֲשֵׂה תְּשׁוּבָה, תְּשׁוּבָה יוֹם הַכִּפּוּרִים תּוֹלָה, וְאִסּוּרִים מְמַרְקִין - מסיימים את הכפרה, שְׁנַאָמַר (תהילים פט לג) 'וַיִּפְקְדֵנִי בַשֶּׁבֶט פְּשָׁעַי וּבַחֲנֻמִּים עֲוֹנָי'. אָכַל כָּל מִי שֵׁיִשׁ בְּיָדוֹ עוֹוֹן חֲלוּל הַשֵּׁם, והיינו שחוטא וגורם לאחרים לחטוא, אֵין כַּח בַּתְּשׁוּבָה לְתַלּוּת, וְלֹא בַיּוֹם הַכִּפּוּרִים לְכַפֵּר, וְלֹא בַיּוֹרֵין לְמַרְקָ, אֵלֶּא כִּלְן תּוֹלָה, וּמִיִּתְּהָ מְמַרְקָת, שְׁנַאָמַר לגבי עוון חילול השם, (ישעיה כז יז) 'וְנִגְלָה בְּאָזְנֵי ה' צְבָאוֹת אֵם יִכַּפֵּר הָעוֹן הַזֶּה לָכֶם עַד תִּמְתּוּן'.

מבררת הגמרא, הִיכִי דְמוֹי - אילו מעשים נחשבים כחֲלוּל הַשֵּׁם. ומביאה את דברי האמוראים בענין זה, אָמַר רַב, כְּגוֹן אֲנָא דְשְׁמִילְנָא בִישְׂרָא מַטְבָּחָא וְלֹא יְהִיבְנָא דְמוֹי לֹא לְתַתְּרָ - אם אני אקנה בשר מהטבח, ולא אשלם לו מיד את מחירו, כיון שאם אתעכב מלשלם יחשוב הטבח שאני גוזלו, וילמד ממני לזלזל בגזל.

וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, כְּגוֹן אֲנִי דְמִסְגִּינָא - אם אני אלך ארבע אמות בלא תורה ובלא תפלין, והרואה אינו יודע שנחלשתי מרוב לימוד, וילמד ממני לזלזל ולהתבטל מלימוד תורה. רב נחמן בר יצחק אמר, כְּגוֹן דְאֲמַרִי אִינְשֵׁי - כגון תלמיד חכם שהבריות אומרות עליו מחמת מעשיו הרעים 'שָׂרָא לִיָּה מְאֵרִיהּ לְפִלְגִינָא' - יסלח ה' לאותו פלוני, שמעשיו רעים. רב יצחק בר רב דימי אמר, כְּגוֹן שְׁחַבְרִיו בּוֹשֵׁין מוֹשְׁמַעְתּוּ - מתביישים בשמועה שיוצאת עליו, שמעשיו רעים.

תָּנּוּ רַבֵּנּוּ - שנו חכמים בברייתא, בְּזִמְנֵן שְׂאֲדָם קוֹרָא בתורה, וְשׁוֹנָה במשנה, וּמְשַׁמֵּשׁ תְּלִמְדֵי חֻכְמִים ללמוד את הגמרא, והיינו הבנת טעמי המשניות, וְדְבִירוֹ בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת, וּמְקַחֵן וּמְתַנּוּ בְּשׂוּק בִּאּוּפֵן נָאָה, וְנוֹשָׂא וְנוֹתֵן בְּאִמּוּנָה, מַה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עָלָיו, אֲשֶׁרֵי אִישׁ פְּלוֹנִי שְׁלָמַד תּוֹרָה, אֲשֶׁרֵי אָבִיו וְאֲשֶׁרֵי רַבּוֹ שְׁלָמְדוּהוּ תּוֹרָה, אִזִּי לְהֵן לְבָנֵי אָדָם שְׁלָא לְמַדוּ תּוֹרָה, שֶׁהִי פְּלוֹנִי שְׁלָמַד תּוֹרָה, רְאִיתֶם בְּמַה יָפִים דְרַבְּרֵי וּבְמַה מְתַקְנִין מַעֲשָׂיו, עָלָיו הַכְּתוּב אוֹמֵר (יִסְעִיָּה מֵט ג) 'וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי אֶתָּה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר כָּדָא תְּפָאֵר'. וְאִילוּ בְּזִמְנֵן שְׂאֲדָם קוֹרָא וְשׁוֹנָה, וְאִין דְּבִירוֹ בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת, וְאִין מְקַחֵן נָאָה, וְאִינוּ נוֹשָׂא וְנוֹתֵן בְּאִמּוּנָה, מַה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עָלָיו, אִזִּי לֹא לְפִלְגִינֵי שְׁלָמַד תּוֹרָה, אִזִּי לֹא לְאָבִיו וְלְרַבּוֹ שְׁלָמְדוּהוּ תּוֹרָה, אֲשֶׁרֵיהֶם לְבָנֵי אָדָם שְׁלָא לְמַדוּ תּוֹרָה, שֶׁהִי פְּלוֹנִי שְׁלָמַד תּוֹרָה, רְאִיתֶם בְּמַה מְכַעְרִין מַעֲשָׂיו וּבְמַה מְקוֹלְקְלִין דְרַבְּרֵי, עָלָיו הַכְּתוּב אוֹמֵר (יחזקאל לו כ) 'וַיְבֹאוּ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁם וַיַּחְלְלוּ אֶת שֵׁם קְדֹשִׁי בְּאִמּוֹר לְהֵם עִם ה' אֱלֹהֵי וּמְאֲרָצוֹ יִצְאוּ', כלומר, חילול ה' הוא כאשר הגויים אומרים עליהם 'עם ה' אלה', ואף על פי כן באות עליהם גזירות רעות, 'ומארצו יצאו', וכביכול לא היה הקדוש ברוך הוא יכול למנוע מהם לגלות מארצם, שבאופן זה מתחלל שם ה' וכבודו מתמעט.

הגמרא מביאה מימרות שונות בחשיבותה של התשובה: אָמַר רַבִּי הֵמָּא בְּרַ חֲנִינָא, גְּדוּלָּה - חשובה היא התשובה, שְׁמִכְבִּיָּא רְפוּאָה לְעוֹלָם, שְׁנֵאמַר (ירמיה ג כג) 'שׁוּבוּ בְּנִים שׁוֹכְבִים אֶרְפָּא מְשׁוּבְתִיכֶם', הרי שבזכות התשובה באה רפואה. אָמַר רַבִּי לִוִּי, גְּדוּלָּה תְּשׁוּבָה, שְׁמִנְעַת עַד כְּפֵא הַכְּבוֹד, שְׁנֵאמַר (סוֹטָא יד ב) 'שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ'.

מבררת הגמרא, הִיכֵי דְמִי - באיזה אופן נחשב האדם כפועל תשובה, כְּגוֹן שְׂבָא דִבְרַ עֲבָרָה לִידוֹ, וּפְרִשׁ - ונמנע מלעבור על עבירה זו. מְחִוִּי - הראה בידו רב יהודה, שדבר זה נאמר רק כאשר כבר חטא בחטא זה, ועתה בא לידו דבר עבירה בְּאִתּוֹ מְקוֹם, שאינו מתבייש לחטוא מחמת המקום (מאילוי), וּבְאִתּוֹ פְּרָק - כשהוא עדיין באותו גיל שעבר את העבירה, שעדיין יצרו תוקפו, וּבְאִתּוֹ אִשָּׁה, ומתוך כך יודע הוא שתתרחצ לו (מאילוי), ואף על פי כן נמנע ואינו חוטא.

אָמַר רַב יְהוּדָה, רַב רַבִּי - הקשה שיש לכאורה סתירה בין שני פסוקים, כְּתִיב - נֹאמַר בְּפִסּוּק אֶחָד (מִסְכִּי כח יג) 'מִכְּסֵּה פֶשַׁעַי לֹא יִצְלִיחַ', הרי שאין לו לאדם להסתיר את חטאיו, וּכְתִיב - וְאִילוּ בְּפִסּוּק אַחֵר נֹאמַר (תהילים לב ו) 'אֲשֶׁרֵי נְשׁוּי פֶשַׁע בְּסוּי הַטָּהָר', הרי שראוי לאדם לכסות ולהסתיר את חטאיו. וּתִירֵץ, לֹא

קָשִׁיא - אין זו קושיא, אלא כָּאן - בפסוק האומר שיש לאדם להסתיר את חטאיו, מדובר בַּעֲבֻרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לְמָקוֹם, ובזה אין לו לפרסם את חטאיו, כיון שממעט כבוד שמים כשמפרסם את חטאיו. וּכְאֵן - ואילו בפסוק האומר שאין לאדם להסתיר את חטאיו, מדובר בַּעֲבֻרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לְחֵבְרוֹ, שצריך הוא לגלות את הדבר לרבים, כדי שיבקשו מאותו אדם שימחל לו.

⚡

הגמרא מביאה ברייתות בענין מספר החטאים שהקדוש ברוך הוא מוחל עליהם: תַּנְיָא - שנינו בברייתא, עֵבֶר אָדָם עֲבָרָה פְּעַם רִאשׁוֹנָה, מוֹחֲלִין לוֹ. פֶּעַם שְׁנִיָּה, מוֹחֲלִין לוֹ. פֶּעַם שְׁלִישִׁית, אֵין מוֹחֲלִין לוֹ, שְׁנֵאמַר (איוב לג כט) 'הֵן כָּל אֱלֹהִים יַפְעֵל אֵל פְּעַמַּיִם, שְׁלוֹשׁ עַם גְּבֻרָה', כלומר, בפעמיים הראשונות פועל ה' למחול לאדם על חטאיו, אבל בפעם השלישית מעניש הוא את האדם. מקשה הגמרא, וְהַתְּנִיא - והרי שנינו בברייתא שאף בפעם השלישית מוֹחֲלִין לוֹ, ורק בפעם הרביעית אֵין מוֹחֲלִין לוֹ. מתרצת הגמרא, לֹא קָשִׁיא - אין זו קושיא, ואין סתירה בין הברייתות, הֵא - הברייתא הראשונה, האומרת שכבר בפעם השלישית מעניש אותו ה', עוסקת בַּיַּחֲדָה החוטא, שבפעם השלישית אין מוחלים לו, וְהֵא - הברייתא השנייה, האומרת שרק בפעם הרביעית אין החטא נמחל, עוסקת בַּצְּבֹרֵר החוטא, שאין הקדוש ברוך הוא מענישם אלא בפעם הרביעית.

⚡

הרי"ף מביא עתה את סוגיית הגמרא במסכת תענית בענין דרך החזרה בתשובה: וְגַרְסִינָן - ועוד שנינו במסכת תענית, בַּפֶּרֶק סֵדֶר הַתְּעִנִּיּוֹת (טז.), תַּנְיָא רַבֵּנָן - שנו חכמים בברייתא, אָדָם שֵׁישׁ בְּיָדוֹ עֲבָרָה, וּמִתְוַדֵּה, [וְאֵינוֹ חוֹזֵר - אינו מפסיק לחטוא בחטא זה] (וחוזר בה), לְמַה הוּא דוֹמֵה, לְאָדָם שֶׁתּוֹפֵס שְׂרִין מֵת בְּיָדוֹ, שהוא אב הטומאה, שְׁאֵפִילוֹ טוֹבֵל בְּכֹל מַיִמוֹת שֶׁבְּעוֹלָם, לֹא עֲלָתָה לוֹ טְבִילָה. אבל אם וְרָקוּ מִיָּדוֹ וְטָבַל, מִיָּד עֲלָתָה לוֹ טְבִילָה, שְׁנֵאמַר (משלי כח יג) 'דַּמְוֵדָה וְעֵזֵב יִרְחֹם'. וְאֹמַר - ועוד נאמר בפסוק, (איכה ג מא) 'נִשְׂאָ לְכַבְּנוֹ אֵל בְּפִיָם אֵל אֵל בְּשִׁמְיֹם', כלומר, לא די בכך שנשא כפינו דרך חזרה בתשובה, אלא יחד עם זאת יש לישא את הלב לשמים, לחזור ולפרוש מהעבירות, וזו היא תשובה המועילה.

⚡

הרי"ף חוזר לסוגיית הגמרא כאן, בענין דרך הוידוי על החטא: תַּנְיָא - שנינו בברייתא, עֲבֻרוֹת שֶׁהִתְוַדֵּה עֲלֵיהֶן הָאָדָם בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים הַזֶּה, לֹא יִחְזוֹר וְיִתְוַדֵּה עֲלֵיהֶן בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים אַחֵר. וְאֵם שְׁנָה בְּהֵן - אם לאחר יום הכפורים נכשל בחטאים אלו פעם נוספת, צְרִיךְ שִׁיתְוַדֵּה עֲלֵיהֶן בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים שאחריו. וְאֵם לֹא שְׁנָה בְּהֵן, וְהִתְוַדֵּה עֲלֵיהֶן פֶּעַם נוספת, עֲלֵיו הַכְּתוּב אוֹמֵר (משלי כו יא) 'כִּכְלָב שָׁב עַל קֵאוֹ כְּסִיל שׁוֹנֵה כְּאִוְלָתוֹ', רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב חוֹלֵק וְאוֹמַר, כָּל שָׁבֵן - ודאי עדיף לעשות כן, והחוזר ומתוודה על חטאיו בכל שנה ביום הכפורים, אף שלא נכשל בהם שוב, הֲרִי זֶה מְשַׁבֵּה, שְׁנֵאמַר (תהילים נא ה) 'כִּי פִשְׁעֵי אָנֹכִי אֲדַע

וְחִטָּאתִי נִגְדִי תְּמִיד, הרי שצריך האדם לזכור את חטאיו תמיד, ואף שכבר התוודה עליהם פעם אחת, אֵלֶּא, מִה אֲנִי מְקַנֵּם - על איזה דבר נאמר הפסוק 'כִּכְלֹב שָׁב עַל קַאֵז כְּסִיל שׁוֹנָה בְּאוֹלְתוֹ', בְּדַרְב הוֹנָא, דְּאָמַר רַב הוֹנָא, כִּיּוֹן שְׁעֵבַר אָדָם עֲבָרָה אַחַת, וְשָׁנָה בָּהּ - חזר על כך פעם שניה, הוֹתֵרָה לוֹ. תממה הגמרא, הוֹתֵרָה לוֹ סְלִקָא דְעֵתָהּ - וכי תעלה על דעתך שהותר לו לעבור עבירה זו מחמת שכבר עליה פעמיים. אֵלֶּא אִימָא - אלא יש לומר כך את דברי רב הונא, שכיון שעבר פעמיים על אותה עבירה, נְעִישִׁית לוֹ כְּהוֹתֵרָה - מרגיש הוא כאילו הדבר מותר לו, ואינו נזהר מלהיכשל בה שוב.

אומרת הגמרא דין נוסף בענין וידוי: וְצָרִיף המתוודה לְפִרְט בדבריו אֵת הַחֲטָא, שְׁנַאמַר (סמות לכ לל) וְיִשָּׁב מִשֶּׁה אֵל ה' וַיֹּאמֶר אָנָּה חֲטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְּדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב, הרי שפירט משה רבינו את חטאם של ישראל, כשבא לבקש מה' שימחל להם, דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה בֵּן כֶּכָּא. רַבִּי עֲקִיבָא חוֹלֵק וְאָמַר, החוטא אֵינוֹ צָרִיף לפרט את החטא, ודי בכך שיתוודה על חטאיו בלשון כללית, אֵלֶּא מִה אֲנִי מְקַנֵּם - וכיצד אפרש את הפסוק וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב, בְּדַרְבֵי יִנְאִי, דְּאָמַר רַבִּי יִנְאִי, לאחר חטא העגל אָמַר מִשֶּׁה לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רַבּוֹנּוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּשֶׁבִיל רִבּוּי כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁהִשְׁפַּעַת לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁאָמְרוּ דִּי, הֵן גְּרַמּוּ לָהֶם לַעֲשׂוֹת אֱלֹהֵי זָהָב, ולכן פירט את החטא, כדי לבאר שנעשה מפני ריבוי הזהב.

מְפָרְסְמִין אֵת הַחֲנֻפִּים, המראים כאילו הם צדיקים ובאמת עושים עבירות, מְפָנִי חֲלוּל הַשָּׁם, שאם לא יפרסמו זאת יסברו בני אדם שאדם זה צדיק הוא, וכשיבואו עליו עונשים מהרהרים האנשים אחר מידותיו של הקדוש ברוך הוא, ואומרים שאין מעשיו הטובים מועילים להגן עליו, ומתחלל שם שמים, ולכן יש לפרסם שאינו צדיק, שְׁנַאמַר (יחזקאל ג כ) וְכִשְׁבַּב צְדִיק מְצַדֵּקוֹ וְגו' וְעָשָׂה עוֹל וְנִתְתִּי מְכָשׁוּל לְפָנָיו, כלומר, כאשר עושה הצדיק עבירה, ממציא לו הקדוש ברוך הוא חטא שיכשל בו לעיני בני אדם, כדי שיידעו שהוא חוטא, ולא יהרהרו מדוע נענש.

כָּל הַמְזוּכָה אֵת הַרְבִּיב, אֵין מְסַפִּיקוֹן בִּידוֹ - אין מניחים לו מן השמים לְעֵבֹר עֲבָרָה, שהקדוש ברוך הוא דוחה מלפניו את העבירה, שלא תבא לידו, כִּי שָׁלָא יְהוּ תְלַמְיָדִיו נִזְחֲלִין הָעוֹלָם הַבָּא, וְהוּא יוֹרֵד לְשָׂאוֹל, שְׁנַאמַר (תהילים טז י) וְכִי לֹא תִעֲזֹב נַפְשִׁי לְשָׂאוֹל לֹא תִתֵּן חֲסִידְךָ לְרֵאוֹת שָׁחַת, כלומר, שה' ימנע את החטא מלהכשילו. וְכָל הַמְחַטִּיא אֵת הַרְבִּיב, אֵין מְסַפִּיקוֹן בִּידוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, שָׁלָא יְהוּ תְלַמְיָדִיו יוֹרְדִין לְשָׂאוֹל, וְהוּא נִזְחֵל הָעוֹלָם הַבָּא, שְׁנַאמַר (מסלי כח יז) אָדָם עָשָׂק בְּדָם נַפְשׁ עַד בּוֹר יִנּוּם אֵל וְתִמְכּוּ בּוֹ, כלומר, אדם הנענש מחמת 'דם נפש', שגרם לאיבוד נפש בעבירה, לא יתמכוהו מהשמים שלא יפול, אלא מניחים אותו ונופל בבור גיהנם.

☞

משנה

משנתנו ממשיכה לדון בעניני כפרת יום הכפורים: אדם האומר בליבו אֶחָטָא וְאֶשׁוּב בתשובה, אֶחָטָא וְאֶשׁוּב בתשובה, אֵין מִסְפִּיקוֹן בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. האומר אֶחָטָא וְיִוֵּם הַכְּפוּרִים מִכְּפָר, אֵין יוֹם הַכְּפוּרִים מִכְּפָר.

עֲבֵרוֹת שְׁבִין אָדָם לְמָקוֹם, יוֹם הַכְּפוּרִים מִכְּפָר. עֲבֵרוֹת שְׁבִינֵנוּ לְבֵין חֲבֵרוֹ, אֵין יוֹם הַכְּפוּרִים מִכְּפָר, עַד שְׂוִירָצָה [-שיפייס] אֶת חֲבֵרוֹ. אֶת הַהֲלָכָה הַזֹּאת דָּרַשׁ רַבִּי אֱלֶעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מִכּוּךְ שְׁנֵי אֲמָרִים בַּפְּסוּק (ויקרא טו ז) 'מִכָּל הַטְּאֵתִיכֶם לְפָנַי ה' תִּטְהָרוּ', כלומר, יום הכפורים מטהר ומכפר על חטאים שהם 'לפני ה'', ולא על חטאים שבין האדם לחבירו.

אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, אֲשֶׁרִיכֶם יִשְׂרָאֵל, לְפָנַי מִי אֲתֶם מוֹטְהִירִין, וְמִי מוֹטְהֵר אֶתְכֶם, אֲבִיכֶם שְׁבַשְׁמִימִים מוֹטְהֵר אֶתְכֶם, שְׁנֵי אֲמָרִים (ויחזקאל לו כה) 'וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מִיַּם טְהוֹרִים וְטִהַרְתֶּם' וְגו'. וְאָמַר - וְעוֹד נֹאמַר בַּפְּסוּק (ירמיה יז יג) 'מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל ה'', מִה מִקְנֵה מוֹטְהֵר אֶת הַטְּמֵאִים, אֵף הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מוֹטְהֵר אֶת יִשְׂרָאֵל.

גמרא

שנינו במשנה, 'עבירות שבינו לבין חבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו'. אָמַר רַבִּי יֶצְחָק, כָּל הַמְּקַנֵּיט [-המצער] אֶת חֲבֵרוֹ, אֲפִילוּ בְּדָבָרִים בְּלִבְדוֹ, צָרִיף לְפָנָיו, שְׁנֵי אֲמָרִים (מסלי ו א-ג) 'בְּנִי אִם עָרַבְתָּ לְרַעְיָה תִקְעֵת לְהָרַב כַּפִּי, נִוְקַשְׁתָּ בְּאֲמָרֵי פִיךָ נִלְבַּדְתָּ בְּאֲמָרֵי פִיךָ, עָשִׂה זֹאת אִפּוֹא בְּנִי וְהִנְצִל כִּי בָאתָ בְּכַף רַעְיָה לְהַתְרַפֵּס וְרַחֵב רַעְיָה', וכך פירוש הפסוק, אִם מִמּוֹן יֵשׁ לֹא בְּיָדְךָ, כְּגוֹן ש'עֲרַבְתָּ לְרַעְיָה', וְאִתָּה חֵיב לֹא מִמּוֹן, 'לֶךְ הַתְּרַפֵּס', כלומר, הִתֵּר לֹא כִּפַּת הַיָּד וְתוֹן לֹא אֶת מִמּוֹנוֹ. וְאִם לֹא - אִם אֵינְךָ חֵיב לֹא מִמּוֹן, אִלָּא שְׂצִיעֵרְתוֹ, וְהֵינּוּ 'נוֹקֶשֶׁת בְּאֲמָרֵי פִיךָ', שְׁנִכְשַׁלְתָּ בְּלִשׁוֹןךָ וְצִיעֵרְתָּ אוֹתוֹ, הִרְבָּה עָלָיו רַעִים - בְּקֶשׁ מִיָּדִים רַבִּים שִׁפְיִסוּהוּ עֲבוּרְךָ, עַד שִׁסְלַח לְךָ.

אָמַר רַב יְהוּדָה, וְצָרִיף לְפָנָיו בְּשִׁלְשׁ חֲבוּרוֹת שֶׁל שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם, כְּלוּמַר, שְׁבַכֵּל חֲבוּרָה יְהִי לַפְּחוֹת שְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם, שְׁנֵי אֲמָרִים (לויכ לג כז) 'יִשְׂרָאֵל עַל אֲנָשִׁים וַיֹּאמֶר חֲטָאתִי וַיִּשְׂרָה הָעֵוִיתִי, וְלִשׁוֹן 'יִשְׂרָאֵל' הָאֲמוּרָה בַּפְּסוּק הִיא מִלִּשׁוֹן 'שׁוּרָה', וְאֵין שׁוּרָה פְּחוֹתָה מִשְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם. וְאִם מֵת אוֹתוֹ אָדָם שְׁחָטָא כְּגַדּוֹ, אָמַר רַבִּי יוֹסִי בַר חֲנִינָא, מִבֵּיא עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם, וּמְעַמִּידֵן עַל קַבְרֵי שֶׁל אוֹתוֹ אָדָם, וְאָמַר, 'חֲטָאתִי לְה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְלִפְלֹזְנֵי זֶה שְׁחָבַלְתִּי בּוֹ'.

אָמַר רַבִּי יוֹסִי בַר חֲנִינָא, כָּל הַמְּבַקֵּשׁ מָטוֹ - מִחִילָה מִחֲבֵרוֹ, וְאֵין חֲבִירוֹ רּוֹצֵה לְמַחּוֹל לוֹ, אֵל יִבְקֵשׁ מִמּוֹנוֹ - אֵינוֹ חֵיב לְבַקֵּשׁ מִמּוֹנוֹ יוֹתֵר מִשְׁלֹשׁ פְּעָמִים, שְׁנֵי אֲמָרִים לְגַבֵּי אַחֵי יוֹסֵף שְׂרָצוּ לְפִיִּסּוֹ עַל מַכִּירְתּוֹ, (בראשית נ יז) 'כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אֲנָא שָׂא נָא פֶשַׁע אַחִיד וְחִטָּאתֶם כִּי רָעָה גְּמָלוֹךְ וְעָתָה שָׂא נָא לְפִשְׁעֵי עַבְדֵי אֱלֹהֵי אַבִּיךָ', וְנֹאמְרוּ כֵּן שְׁלֹשׁ לְשׁוֹנוֹת בְּקֶשֶׁת מִחִילָה, 'אֲנָא', 'שָׂא נָא' 'ועתה שא נא'. מוֹסִיפָה הַגְּמָרָא, וְדָוָקָא אִם חָטָא

לְחַבְרוֹ אִינוּ חַיִּיב לִפְיִסּוֹ יוֹתֵר מִשְׁלֹש פַּעֲמִים, אֲבָל אִם חָטָא לְרַבּוֹ, מְפִיִּים לִיָּה אִפִּילוּ פַּעֲמִים רַבּוֹת, עַד דְּמְפִיִּים.

עֲשָׂרִים וָאַרְבַּע דְּבָרִים מְעַכְבִּין אֶת הַתְּשׁוּבָה, וְאֵלוֹ הֵן, (א) רְכִילוֹת וְלִשׁוֹן הָרַע, (ב) וּבַעַל חַמָּה - אָדָם הַמְהִיר לַכַּעֲס, (ג) וּבַעַל מַחֲשָׁבוֹת רָעוֹת, (ד) וְהַמְתַּחֵב לְרָשָׁע וּמִתּוֹךְ כֵּךְ לּוֹמֵד מִמַּעֲשָׂיו, (ה) וְהַמְרַגֵּל עֲצָמוֹ לַהֲנוֹת בְּסַעֲדָה שְׂאִינָה מִסְּפִקַת לְבַעְלֶיהָ, (ו) וְהַמְסַתֵּב בְּעֵרְוֹת, (ז) וְהַחּוֹלֵק עִם גִּנְבֵי, (ח) וְהַאֲמֹר אֲחֻטָּא וְאֲשׁוּב, (ט) וְהַמְתַּכְבֵּד בְּקִלּוֹן חֲבָרוֹ, (י) וְהַפּוֹרֵשׁ מִן הַצְּבֹר, וְאִינוּ מִשְׁתַּתֵּף בְּצַעֲרָם, וּבְזִמְנֵי שֶׁהֵם חוֹזְרִים בְּתִשׁוּבָה אִינוּ שֶׁב עִמָּהֶם, (יא) וְהַמְבַּזֵּה אֲבוֹתָיו, (יב) וְהַמְבַּזֵּה רַבּוֹתָיו, (יג) וְהַמְקַלֵּל אֶת הַרְבִּיבִים, (יד) וְהַמְעַכְבֵּב אֶת הַרְבִּיבִים מִלְּעֲשׂוֹת מִצְוָה, (טו) וְהַמְטִיָּה אֶת חֲבָרוֹ מִדְּרָף טוֹבָה לְדְרָף רָעָה, (טז) וְהַמְשַׁתְּמוֹשׁ בְּעַבְדוֹ - מִשְׁכוֹנוֹ] שֶׁל עֲנִי הַנִּמְצָא אֲצִלוֹ, (יז) וְהַמְקַבֵּל שָׂחָד עַל מְנַת לְהַטּוֹת אַחֲרָיו בְּדִין, (יח) וְהַמּוֹצֵא אֲבִידָה וְאִינוּ מַחְזִירָה לְבַעְלֶיהָ, (יט) וְהַרוֹאֵה אֶת בְּנוֹ יוֹצֵא לְתַרְבוֹת רָעָה וְאִינוּ מְמַחֵה בִּידוֹ, (כ) וְאוֹכֵל שׂוֹד עֲנִיִּים וְיִתּוּמִים וְאַלְמָנוֹת, (כא) וְהַחּוֹלֵק עַל דְּבָרֵי חֻמּוֹת, (כב) וְהַחּוֹשֵׁד בְּכַשְׂרִים, (כג) וְהַשּׁוֹנֵא אֶת הַתּוֹכְחוֹת, (כד) וְהַמְלַעֵג עַל הַמְצִוֹת. וְכֹל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אִף שֶׁהֵם מַעֲכָבִים אֶת הַתְּשׁוּבָה, אִינֵם מוֹנְעִים אוֹתָהּ, אֲלֵא אִם חָזַר עֲלֶיהֶם בְּתִשׁוּבָה הִרִי זֶה בַּעַל תְּשׁוּבָה, וַיֵּשׁ לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא (רמב"ם הלכות תשובה, פ"ד ה"ו).

[הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ד) מחלק את הדברים באופן זה: א. יש דברים שמעכבים את התשובה מחמת גודל החטא, שאין הקדוש ברוך הוא מספיק בידו לחזור בתשובה, והם: המחטיא את הרבים, והמטה את חברו לדרך רעה, והרואה בנו יוצא לתרבות רעה ואינו מוחה בידו, והאומר אחטא ואשוב, או אחטא ויום הכפורים מכפר. ב. חטאים הגורמים לכך שלא יחזור האדם בתשובה, והם: הפורש מן הציבור, החולק על דברי חכמים, המלעיג על המצוות, המבזה רבותיו, והשונא את התוכחות. ג. חטאים שחוטא האדם לאנשים רבים, ואינו יודע מי הם וממילא אינו יכול להחזיר להם את הגזילה או לבקש מחילתם, והם: המקלל את הרבים, החולק עם הגנב, המוצא אבידה ואינו מכריז עליה, האוכל ממון עניים ויתומים ואלמנות, והמקבל שוחד להטות את הדין. ד. חטאים שנראים בעיני האדם כקלים, ומחמת כן אינו שב בתשובה עליהם, והם: האוכל מסעודה שאינה מספקת לבעליה, המשתמש בעבטו של עני, המסתכל בעריות, המתכבד בקלון חברו, והחושד בכשרים. ה. דברים שטבע האדם להמשך אחריהם, וקשה לו מאד לשוב מהם בתשובה, והם: רכילות ולשון הרע, ובעל חימה, ובעל מחשבות רעות, והמתחבר לרשע].

מלבד מצוות וידוי ביום הכפורים עצמו, תקנו חכמים שיתוודה האדם גם בערב יום הכפורים, והברייתא שלפנינו עוסקת בענין זה: תָּנּוּ רַבָּנָן - שְׁנֵי חֻמּוֹת בְּבִרְיָתָא, מְצִוֹת וְדוּי הֵיא בְּעֶרְבַּ יוֹם כְּפוּרִים עִם חֲשִׁכָה, לֵאחֲרַי שֶׁאֵכֵל סַעוּדָה מִפְּסִקַת, כְּשֶׁמִּקְבֵּל עָלָיו קְדוּשַׁת יוֹם הַכְּפוּרִים, דְּבָרֵי רַבִּי מְאִיר. וְחֻמּוֹת אוֹמְרִים, צָרִיף שְׂוִיתָדָה קוֹדֵם שְׂוִיאָכֵל וַיִּשְׁתָּה בְּסַעֲדָתוֹ, מַחֲשֵׁה שְׂמָא יֵאָרַע דְּבַר קְלָלָה בְּסַעֲדָתוֹ, כְּגוֹן

שישתכר וכדומה ולא יוכל אחר כך להתוודות. וְאֵף עַל פִּי שֶׁהִתְוֹדָה קֹדֶם שְׂאֵבֶל וְשִׁתְהָ, צָרִיף שִׁיתְוֹדָה אַחֵר שְׂיֵאֵבֶל וְיִשְׁתֶּה. מוסיפה הברייתא את דיני הוידוי ביום הכפורים עצמו: וְאֵף עַל פִּי שֶׁהִתְוֹדָה בַּתְּפִילָּה עֶרְבִית שֶׁל לַיִל יוֹם הַכְּפוּרִים, יִתְוֹדָה גַּם בַּתְּפִילַת שַׁחֲרִית, וְיִתְוֹדָה גַּם בַּתְּפִילַת מוֹצָא, וּבַתְּפִילַת מִנְחָה וּבַתְּפִילַת נְעִילָה.

מבררת הגמרא: וְהֵיכֵן אֹמְרָה - באיזה מקום בתפילתו אומר האדם את הוידוי, וְהֵיכֵן הַמִּתְפַּלֵּל אֹמְרָה אַחֵר תְּפִלָּתוֹ, וְשָׁלִיחַ צַבּוּר אֹמְרָה בְּאִמְצָע.

ממשיכה הגמרא ומבררת את נוסח הוידוי, מֵאֵי אֹמְרָה, רַב אָמַר, נוסח הוידוי פותח ב'אַתָּה יוֹדָע רְזִי עוֹלָם, וְשִׁמּוּאֵל אָמַר, אומר 'אַתָּה יוֹדָע בְּעַמְקוֹ שֶׁל לֵב'. (רבי) לְוִי אָמַר, אומר 'בְּתוֹרָתְךָ כְּתוּב לְאָמֹר (ויקרא טו ל) כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם וְגו' מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהַרוּ'. רבי יוחנן אָמַר, 'רַבּוֹן הַעוֹלָמִים, לא על צדקותינו' וכו'. רב יהודה אָמַר, 'כִּי עֲוֹנוֹתֵינוּ רַבּוּ מִלְּמִנּוֹת וְאִשְׁמוֹתֵינוּ עֲצָמוּ מִסַּפֵּר'. רב הוננא אָמַר, 'אֱלֹהִי, עַד שֶׁלֹּא נִוצַרְתִּי אֵינִי כְּדָא, וְעַכְשִׁיו שֶׁנִּוצַרְתִּי כְּאֵלּוּ לֹא נִוצַרְתִּי, עָפַר אֲנִי בְּחַיֵּי קַל וְחֹמֶר בְּמִתְתִּי, הָרִי אֲנִי לִפְנֵיהֶּ כְּכֹלִי מִלֵּא בּוֹשָׁה וּבְלִמָּה, יְהִי רַבּוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁלֹּא אֶחְטָא' וכו'. אָמַר רַב הַמְדוּדִי, לֹא שָׁנּוּ - לא נאמרו כל הנוסחאות הללו על ידי האמוראים אֶלָּא באופן דִּלָּא אָמַר 'אַבְל הִטְאֵנוּ, אַבְל אֵי אָמַר 'אַבְל הִטְאֵנוּ, לֹא צָרִיף לְהוֹסִיף כְּלוּם, כִּיּוֹן שִׁזְהוּ עֵיקַר נִוּסַח הוִידוּי. וְאָמַר רַב הַמְדוּדִי, הָרִי קִיאִימָנָא קַמִּיהָ דְּמַר שְׁמוּאֵל - הייתי עומד לפני מר שמואל בעת חזרת הש"צ של תפילת יום הכפורים, וְהָרִי יְתִיב - והיה יושב, כִּי מִטָּא שְׁלִיחָא דְּצַבּוּרָא וכאשר הגיע שליח הציבור ל'אַבְל הִטְאֵנוּ, קָם אַבְרָעִיָה - נעמד שמואל על רגליו, אָמִינָא - אמרתי לעצמי, יש ללמוד מהנהגה זו, שְׁמַע מִינָהּ - מוכח מכך שעמד שמואל בשעת אמירת מילים אלו, דְּעֵיקַר וִידוּיָא הָאֵי הוּא - שזהו עיקר הוידוי, וכיון שיש לעמוד בשעת הוידוי, עמד שמואל, וכיון שזהו עיקר הוידוי, אין צריך לומר את שאר הנוסחאות שאמרו האמוראים.

תָּנוּ רַבָּנָן - שנו חכמים בברייתא, כִּי צַד מִתְוֹדָה הַכֵּהן הַגְדוּל בַּיּוֹם הַכְּפוּרִים, אֹמְרָה בְּסֵדֶר הַזֶּה, 'עוֹיְתִי, פְּשָׁעֵתִי, הִטְאֵתִי, וְכֵן בְּשַׁעִיר הַמִּשְׁתַּלַּח הוּא אֹמְרָה (ויקרא טו כא) 'וְהִתְוֹדָה עָלָיו אֵת כָּל עֲוֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵת כָּל פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל הַטְּאֵתָם, הִרִי שַׁכְּתָבָה הַתּוֹרָה אֵת סֵדֶר הוִידוּי כֵךְ, עוֹנוֹת פְּשָׁעִים וְחַטָּאִים. וְכֵן בְּמוֹשֶׁה אֹמְרָה (סמות לו ז) 'נִשְׂא עֶזְרָא (ועובר על פשע) [וְפָשַׁע] וְחַטָּאָה, דְּבִרֵי רַבִּי מֵאִיר. וְחַכְמִים חוֹלְקִים וְאֹמְרִים, הִרִי 'עֲוֹנוֹתִי' אֵלּוּ הַדְּוֹנוֹת, וְכֵן הוּא אֹמְרָה (במלכז טו לא) 'הַפְּרַת תְּפִילַת הַנֶּפֶשׁ הַהוּא עֲוֹנָה בְּהָ, וכיון שעונש כרת הוא רק על מזיד, מוכח שלשון 'עוון' נאמרה על מזיד, וְפְּשָׁעִים' אֵלּוּ הַמְּרָדִים - העושה עבירה דרך מרידה בה, וְכֵן הוּא אֹמְרָה (מלכז טו ג ז) 'מִלְּפָנֶיךָ מוֹאֵב פְּשָׁע בִּי, והיינו מרד ב', וְאֹמְרָה (סס ח כז) 'אֵז תִּפְשַׁע לְבָבָה בְּעַת הַהוּא, והיינו שהעיר 'ליבנה' מרדה במלך יהודה. וְחַטָּאִים' אֵלּוּ הַשְּׁגָגוֹת, וְכֵן הוּא אֹמְרָה (ויקרא ז ט) 'נֶפֶשׁ כִּי תִחְטָא בְּשִׁגְגָה, ולפי זה ממשיכים חכמים ומקשים על רבי מאיר, וְכִי מֵאַחֵר שֶׁכָּבַר הַתְּוֹדָה עַל הַדְּוֹנוֹת וְעַל הַמְּרָדִים בְּכַךְ שֶׁאֵמַר 'עוֹיְתִי, פְּשָׁעֵתִי, וכי עתה חוֹזֵר הוּא וּבַתְּפִילַת הַנֶּפֶשׁ בְּשִׁגְגוֹת בְּלִשׁוֹן 'חַטָּאִים, והרי אם נמחל לו על הזדונות, ודאי שנמחל לו גם על השגגות. אֶלָּא אֹמְרָה, אָנָּה

השם, הַטָּאֲתִי, עֲוִיתִי, פְּשַׁעְתִּי, והיינו שמבקש תחילה מחילה על השגגות, ואחר כך על הזדונות, ובסוף על המרדים, שהם החמורים ביותר. ומסייעים לכך חכמים מפסוק, וְכֵן פְּדִירֵד הַמֶּלֶךְ הוּא אֹמֵר (תהלים קו ו) 'הַטָּאֲנוּ עִם אֲבוֹתֵינוּ הָעֲוִינוּ הִרְשַׁעְנוּ', הרי שהסדר הוא להתוודות תחילה על השגגות ואחר כך על הזדונות. וְכֵן בְּשִׁלְמָה הַמֶּלֶךְ הוּא אֹמֵר לגבי נוסח הוידוי, (מלכים א' ח מז) 'הַטָּאֲנוּ וְהָעִינוּ וְהִרְשַׁעְנוּ'. וְכֵן פְּדִיָּאל הוּא אֹמֵר (לניאל ט ה) 'הַטָּאֲנוּ וְהָעִינוּ וְהִרְשַׁעְנוּ וּמְרַדְנוּ'. ממשיכים חכמים ומבארים, אֲבָל מִהוּ שְׂאֵמֵר מִשָּׁה נֹשֵׂא עֹזֵן (ועובר על פשע) [וְפִשַׁע] וְהַטָּאֲהוּ, ומדוע הקדים משה את הזדונות לשגגות, לפי שכך אָמַר מִשָּׁה לְפָנָי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, בְּשַׁעַת שְׁחֻטָּאִים יִשְׂרָאֵל, וְעוֹשֵׂי תְּשׁוּבָה, עֲשֵׂה לָהֶן זְדוֹנוֹת בְּשִׁגְגוֹת, ולכן אמר תחילה את העוונות והפשעים, עד שנהפכו ל'חטאות', וכאילו נעשו בשגגה, ואז ביקש מחילה גם על אותן שגגות. פוסקת הגמרא את ההלכה, אָמַר רַב יְחֻזְדָּה, אָמַר רַב, הִלְכָּה בְּחֻקֵּיב, שנוסח הוידוי הוא 'חטאנו, עוינו ופשענו'.

הגמרא מביאה את סוגיית הגמרא במסכת תענית, לגבי תפילת נעילה: הַגִּזְזוּן הָתָם - שנינו במשנה במסכת תענית (כו.) לגבי ברכת כהנים, שבכל ימות השנה אין הכהנים נושאים כפיהם אלא בשחרית [ובשבתות וימים טובים אף במוסף], אבל במנחה אינם נושאים כפיהם, מחשש שיהיו שיכורים מחמת סעודתם ואסורים בנשיאת כפיים, אבל בימים שמתענים בהם, נושאים כפיהם אף בשאר התפילות, ובשִׁלְשָׁה פְּרָקִים [-פעמים] בְּשָׁנָה הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶם בכל התפילות של אותו היום, ויש יום שנושאים כפיהם אפילו אַרְבַּע פְּעָמִים בַּיּוֹם, בְּשַׁחֲרִית, בְּמוֹסֵף, וּבְמִנְחָה, וּבְנִעִילַת שְׁעָרֵיב, ואלו הם שלש הפעמים, בְּתַעֲנִיּוֹת צִיבּוּר שְׂגוּזִים בית דין על עצירת גשמים, וּבְמַעֲמָדוֹת - אנשי מעמד המתכנסים בעריהם ומתענים וקוראים בתורה ומתפללים שיתקבלו הקרבנות ברצון [ובימים אלו נושאים הכהנים כפיהם רק שלש פעמים, שהרי אין בהם תפילת מוסף], וּבַיּוֹם הַכַּפּוּרִים, שבו נושאים כפיהם ארבע פעמים.

מבררת הגמרא, מַאי - מה היא 'נִעִילַת שְׁעָרֵיב' המוזכרת בברייתא. רַב אָמַר, צְלוֹתָא יְתִירָתָא - זו היא תפילת עמידה רגילה של יום הכפורים, שיש בה שבע ברכות, ומוסיף בה ברכה יתירה של 'מה אנו מה חיינו'. וְשִׁמּוּאֵל אָמַר, אומר רק 'מַה אָנוּ מַה חַיֵּינוּ', אך אין זו תפילת עמידה שאומר בה את כל שבע הברכות שבשאר תפילות. פוסק הר"ף: וְהִלְכָתָא - וההלכה היא פְּרַב, שזו תפילת עמידה שאומר בה שבע ברכות ומוסיף 'מה אנו מה חיינו', דְּאִמְרִינָן - שהרי כך אמרו בגמרא, עוֹלָא בַר רַב, נָחַת קָמִיָה דְרַבָּא - ירד לפני התיבה להתפלל תפילת נעילה ביום הכפורים לפני רבא, פְּתַח אֶת הַבְּרַכָּה הַאֲמַצְעִית בְּאֵתָהּ בְּחֻרְתָּנוּ, וְסִיָּם בְּמַה אָנוּ מַה חַיֵּינוּ, וְשִׁבְחָהּ - ושבחו רבא. וכן רַב נָתָן, אָבִיָּהּ [-אביו] דְרַב הוֹנָא בַר נָתָן, נָחַת קָמִיָה דְרַב פְּפָא - ירד לפני התיבה בתפילת נעילה לפני רב פפא, פְּתַח בְּאֵתָהּ בְּחֻרְתָּנוּ, וְסִיָּם בְּמַה אָנוּ מַה חַיֵּינוּ, וְשִׁבְחָהּ - ושבחו רב פפא, הרי שנקטו להלכה שאומרים ב'נעילה' את הברכות שבשאר תפילות יום הכפורים, ומוסיפים בה 'מה אנו מה חיינו'.

אָמַר רַב אֶחָא בְּרִיה דְּרַבָּא, וְיַחֲדָה, הַמִּתְפַּלֵּל תְּפִילַת נְעִילָה, אֲזַמְרָה - אֹמֵר 'מָה אֲנִי מֵה חַיִּינוּ' אַחֲרֵי תְּפִלָּתוֹ - אַחֲרֵי נֹסַח הַתְּפִלָּה הַרְגִיל שֶׁל יוֹם הַכְּפוּרִים [אֲבָל שְׁלִיחַ צִיּוּר אֹמֵר זֹאת בְּאִמְצָע].

אָמַר רַב, תְּפִלַּת נְעִילָה פּוֹטֶרֶת אֶת שׁוֹל עֲרֵבִית, כִּיּוֹן שֶׁהוּא סוֹבֵר שֶׁמִּתְפַּלְלִים תְּפִלָּה זֹו בְּלֵילָה, בְּשַׁעָה שֶׁנִּשְׁנָעִים שְׁעָרֵי שָׁמַיִם, וְרַב לְטַעְמֵיהָ - לְשִׁיטתוֹ, דְּאָמַר שֶׁתְּפִילַת נְעִילָה צְלוֹתָא יְתִירָתָא הִיא, וְכִיּוֹן דְּצָלִי - מֵאַחֲרֵי וְהַתְּפַלֵּל תְּפִלָּה זֹו בְּלֵילָה, תַּנּוּ לֹא צָרִיף - שׁוֹב אִינוּ צָרִיךְ לְהַתְּפַלֵּל עֲרֵבִית. מוֹסִיף הַר"ף, וְהֵאֱיִדְנָא - וּבְזַמְנֵינוּ, נְהוּג עֲלֵמָא לְצָלוּי - נוֹהֲגִים הַכֹּל לְהַתְּפַלֵּל תְּפִלַּת עֲרֵבִית אַחֲרֵי תְּפִילַת נְעִילָה.

תַּנּוּ רַבִּנְן - שְׁנֵי חֲכָמִים בְּבֵרִיתָא, הָרוּאָה קָרִי בְּיוֹם הַכְּפִיּוּרִים, בְּזַמֵּן שֶׁהִיָּתָה קִיַּמַת תְּקַנַת עֲזָרָא, שְׁבַעַל קָרִי אֲסוּר בְּתוֹרָה וּבַתְּפִלָּה, יוֹרֵד וְטוֹבֵל כְּדִי שִׁיּוּכַל לְהַתְּפַלֵּל, וְלָעָרְב יִשְׁפָּשֵׁף אֶת הַקָּרִי מֵעַל בְּשֵׁרוֹ, כְּדִי שֶׁלֹא יִחְצוּץ. תַּמָּה הַגְּמָרָא, לָעָרְב סִלְקָא דְעָתָף - וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעַתְךָ שִׁשְׁפָּשֵׁף רַק בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכְּפוּרִים, וְהָרִי כְּבַר טַבֵּל, וְאִיךְ תוֹעִיל הַסֵּרֶת הַחֲצִיצָה לְאַחֲרֵי הַטְּבִילָה. מֵתְרַצַת הַגְּמָרָא, אֲלֵא אִימָא - אֵלָא כִּךְ יֵשׁ לְבָאֵר אֶת הַבְּרִיתָא, 'וְאֵם בְּעָרְב, יִשְׁפָּשֵׁף, כְּלוֹמַר, אִם רָאָה קָרִי בְּיוֹם, יוֹרֵד וְטוֹבֵל, וְאִינוּ צָרִיף לְשִׁפְשֹׁף, מִפְּנֵי שֶׁחֲקָרִי שָׁעַל בְּשָׁרֵי עוֹדְנֵי לֵה, וְאִינוּ צָרִיף שִׁפְשֹׁף, לְפִיכָף לֹא יִשְׁפָּשֵׁף. וְאֵם מִבְּעָרְב, שֶׁהוּא לֵיל יוֹם הַכְּפִיּוּרִים, רָאָה קָרִי, כְּשִׁיּוֹרֵד לְטוֹבֵל בְּיוֹם יִשְׁפָּשֵׁף בְּיָדוֹ עַל מְקוֹם שֶׁנִּפְּל בּוֹ חֲקָרִי, מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר יִכַּשׁ עַל בְּשָׁרוֹ, וְלְפִיכָף צָרִיף שִׁפְשֹׁף.

תַּנּוּ דְבֵי רַבִּי יִשְׁמַעְיָאֵל - כִּךְ שְׁנֵי בֵּית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמַעְיָאֵל, הָרוּאָה קָרִי בְּיוֹם הַכְּפִיּוּרִים שֶׁלֹא בְּכוּוּנָה, עֲזוּזָתָיו מְחוּלָּין. תַּמָּה הַגְּמָרָא, וְהָא תַּנּוּא - וְהָרִי שְׁנֵינוּ בְּבֵרִיתָא שֶׁהָרוּאָה קָרִי בְּיוֹם הַכְּפוּרִים עֲזוּזָתָיו סְדוּרִין, וּמִשְׁמַע שֶׁהֵם סְדוּרִים וְקִיַּיִמִים, וְאִינֵם מְחוּלִים. מֵתְרַצַת הַגְּמָרָא, מֵאִי סְדוּרִין, סְדוּרִין לְהַמְחִיל.

בְּרִיתָא נֹסַפַת בְּעֵינֵי זֶה: תַּנּוּ - שְׁנֵי ה'תַּנּוּא', הַשּׁוֹנָה מִשְׁנִיּוֹת וּבְרִיתוֹת, קְמִיָה [-לְפָנֵינוּ] דְּרַב נַחֲמָן בְּרִי יִצְחָק, הָרוּאָה קָרִי בְּיוֹם הַכְּפִיּוּרִים, וְדָאג כֹּל הַשְּׁנָה פּוֹלָה שְׁמָא יְמוֹת בַּה, כִּיּוֹן שֶׁדָּבַר זֶה מֵרָאָה שֶׁלֹא קִיבְלוּ אֶת תְּעִנְיָתוֹ בְּשָׁמַיִם, וְהַשְּׁבִיעוּ אוֹתוֹ בַּעַל כְּרַחוּ, כַּעֲבַד הַמוֹזַג כּוֹס לְרַבּוֹ וּשְׁפָכוּ לוֹ עַל פָּנָיו, וְאֵם עֲלָתָה לֹא שְׁנָה - אִם הַשְּׁלִים שְׁנָתוֹ, מִכְּבָטָח לֹא שֶׁהוּא בֵּן עוֹלָם הַבָּא, שֶׁהַדָּבַר מֵרָאָה שִׁישׁ לוֹ זְכוּיוֹת רַבּוֹת שֶׁהִגִּינוּ עָלָיו. אָמַר רַב נַחֲמָן בְּרִי יִצְחָק, שִׁשְׁמַע בְּרִיתָא זֹו, תַּדְע - רָאִיָה יֵשׁ לְכַךְ שֶׁהוּא בֵּן הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁכָּל הָעוֹלָם פּוֹלֵא רָעַב בְּיוֹם הַכְּפוּרִים, וְהוּא שְׁבַע, וּמֵן הַשְּׁמַיִם הַשְּׁבִיעוּהוּ וְשִׁלָּה מִדַּעַתוֹ, וְכִיּוֹן שֶׁהַשְּׁלִים שְׁנָתוֹ הָרִי זֹו רָאִיָה שֶׁצַּדִּיק גָּמוּר הוּא, וְמָה שֶׁהַשְּׁבִיעוּהוּ מֵהַשְּׁמַיִם הֵינּוּ כִיּוֹן שֶׁאִינוּ צָרִיךְ כֹּל לְתַעֲנִית, מֵתוֹךְ שֶׁצַּדִּיק גָּמוּר הוּא (מֵהַכֵּס"א).

כִּי אָתָא - כִּשְׁבָא רַב דִּימִי מֵאַרְץ יִשְׂרָאֵל לְבַבֵּל אָמַר, הָרוּאָה קָרִי בְּיוֹם הַכְּפוּרִים, מִפְּשִׁי חַיִּי - יָאֲרִיךְ יָמִים, סְגִי וּמִסְגִּי בְּטִיבוֹתָא - יִרְאֶה בְּנִים וּבְנֵי בְּנִים, וְכִמוּ שֶׁנִּאֲמַר בַּפְּסוּק (יִשְׁעִיָה נג י) 'רָאָה זָרַע יִאֲרִיךְ יָמִים'.

הַדְרָן עַלֶךְ יוֹם הַכְּפוּרִים וְסִלְקָא לֵה מִסַּכַת יוֹמָא

